

ÚŘAD PRO OCHRANU HOSPODÁŘSKÉ SOUTĚŽE

ZPRÁVA O VÝSLEDKU SEKTOROVÉHO ŠETŘENÍ

**TRH NÁKUPU POTRAVIN ZA ÚČELEM DALŠÍHO
PRODEJE V ČR VE SVĚTLE NOVÉ SMĚRNICE**

ODBOR METODIKY A KONTROLY TRŽNÍ SÍLY

červen 2022

OBSAH

Úvod	3
Shrnutí zprávy.....	4
1. Pojetí trhů podle Směrnice: z farmy (téměř) až na vidličku	7
2. Sjednávání a písemnost smluv	17
3. Lhůta splatnosti kupní ceny.....	24
4. Rostoucí ceny potravin a výhodnost spolupráce v řetězci.....	29
5. Inovativní řešení využívané pro předávání kmenových dat potravin	38
6. Služby z oblasti zúčtovacích vztahů poskytovaných odběratelem dodavatelům	45
7. Problematika doložek o výlučné příslušnosti cizozemského soudu a cizího právního řádu z pohledu ZVTS	51
Závěr.....	59

Úvod

Sektorové šetření Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže, Odboru metodiky a kontroly tržní síly, probíhalo od počátku roku 2021 do června 2022 a zaměřovalo se na trh, resp. trhy nákupu potravin za účelem dalšího prodeje v České republice, včetně služeb s tímto nákupem souvisejících. Závěrečná zpráva shrnuje základní zjištění z tohoto šetření.

Průběh šetření již byl značně ovlivněn Směrnicí Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/633 ze dne 17. dubna 2019 o nekalých obchodních praktikách mezi podniky v zemědělském a potravinovém řetězci. Ta vnáší na řadu otázek spadajících do problematiky významné tržní síly nový pohled. Ačkoliv transpozice Směrnice do českého právního řádu nebyla ve stanovené lhůtě legislativními orgány provedena, vzhledem k jejímu nepřímému účinku se Úřad pro ochranu hospodářské soutěže pokusil mapovat alespoň základní poznatky o dodavatelsko-odběratelských vztazích napříč zemědělským a potravinovým řetězcem.

Následující kapitoly se tak věnují mimo jiné otázce „nového“ vymezení trhů, písemné formě a obsahovým náležitostem smluv (zejména lhůtě splatnosti), zúčtovacím službám v dodavatelsko-odběratelských vztazích, sdílení kmenových dat, problematice prorogačních doložek a doložek cizího rozhodného práva a konečně i otázce výhodnosti obchodní spolupráce pro jednotlivé články řetězce a prudkému růstu cen, jenž nastal v posledním půlroce.

Cílem autorů, zaměstnanců Odboru metodiky a kontroly tržní síly, bylo, aby závěrečná zpráva dále podnítila diskusi o nekalých obchodních praktikách a vedla též k základní edukaci subjektů, na které doposud právní úprava významné tržní síly nedopadala.

Shrnutí zprávy

- *Pojetí trhů podle Směrnice: z farmy (téměř) až na vidličku.* V roce 2019 byla přijata Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/633 o nekalých obchodních praktikách mezi podniky v zemědělském a potravinovém řetězci. Ačkoliv tato Směrnice dosud nebyla v České republice transponována, přináší zásadní rozšíření působnosti dozorového orgánu v oblasti tzv. významné tržní síly. Deklarovaný princip „z farmy až na vidličku“ znamená, že zvláštní odpovědnost subjektů bude nově posuzována nejen u obchodních řetězců, ale i u všech ostatních odběratelů v zemědělském a potravinovém řetězci (s výjimkou spotřebitelů), kteří přesáhnou stanovený obrátový limit a současně nebude dána dostatečná vyvažující síla dodavatele. Nově se tak budou moci nekalých obchodních praktik dopustit např. zpracovatelé v potravinářském průmyslu, food brokeři, velkoobchody a další entity, které nakupují zemědělské a potravinářské výrobky pro další prodej. Šetření ukazuje, že zejména v rámci nižších článků řetězce to přinese nutnost adaptace na novou právní úpravu, a to např. v oblasti sjednaných lhůt splatnosti nebo písemnosti smluv.
- *Sjednávání a písemnost smluv* dlouhodobě představuje jedno z hlavních témat právní úpravy v oblasti významné tržní síly. Většina nekalých obchodních praktik má totiž svůj základ právě ve smluvním zakotvení. Ačkoliv novela zákona připravovaná v návaznosti na Směrnici počítá s písemnou formou a povinnými obsahovými náležitostmi smluv, podle zjištění Úřadu zejména v nižších člancích řetězce v současné době převažují smlouvy ústní. Kapitola vysvětluje, že splnit požadavek písemnosti je poměrně jednoduché a že v tom mohou značně napomoci např. prostředky elektronické komunikace. Také je akcentováno, že zákonem stanovená písemnost a náležitosti smluv budou v rámci zemědělského a potravinového řetězce povinné pouze tam, kde existuje zvláštní odpovědnost odběratele definovaná obrátovým kritériem, nikoliv plošně. Písemnost smluv přispívá k ochraně slabší strany, přináší do obchodního vztahu oboustrannou transparentnost a v neposlední řadě umožňuje Úřadu efektivně stíhat případné nekalé obchodní praktiky.
- *Lhůta splatnosti kupní ceny* v zemědělském a potravinovém řetězci bude mít nadále zvláštní úpravu nad rámec obecné úpravy v občanském zákoníku. Připravovaná novela zákona přebírá dosavadní úpravu v zákoně o významné tržní síle, podle níž je lhůta splatnosti nejvýše 30 dní ode dne doručení faktury, což naplňuje požadavek Směrnice (a v určitých ohledech dokonce jde nad její rámec). Na druhou stranu se však lze setkat se situacemi, kdy je sjednaná lhůta splatnosti v praxi uměle prodlužována nad rámec uvedených třiceti dnů, a to např. částečným odmítnutím dodávky nebo pozdní úhradou. V nižších člancích řetězce, jichž se doposud regulace nekalých obchodních praktik netýkala, se výjimečně objevily i delší sjednané lhůty splatnosti, a to 60,

ale dokonce i 120 dní. I v tomto ohledu tedy bude potřeba, aby se smlouvy a praxe v zemědělském a potravinovém řetězci dostaly do souladu s novou právní úpravou.

- *Rostoucí ceny potravin a výhodnost spolupráce v řetězci.* V posledních měsících Českou republiku zasáhla nebývale vysoká míra inflace, která se významně projevila také na růstu cen potravin (meziročně často v rádech desítek procent). Úřad proto zjišťoval, jaké jsou zdroje tohoto strmého růstu uvnitř zemědělského a potravinového řetězce. Zjistil, že požadavky na vyšší ceny produktů vycházejí primárně od dodavatelů, kteří se potýkají se značným zvýšením svých výrobních nákladů, zejména pak energie a pohonné hmoty. Druhým hlavním zdrojem je nejistota některých dílčích trhů, kde psychologická obava z nedostatku způsobená primárně válečným konfliktem na Ukrajině přináší vyšší vzácnost určitých typů komodit, a tím i jejich řádově vyšší ceny. Z hlediska výhodnosti spolupráce pak lze na základě analýzy ziskovosti trhů v zemědělském a potravinovém řetězci soudit, že převážná většina odvětví vykazovala kladný hospodářský výsledek. Výjimkou bylo stravování a pohostinství, na které silně dopadly důsledky pandemie covid-19. Současně je ale třeba upozornit, že odvětvová (tj. agregovaná) úroveň nemusí vypovídat o situaci na úrovni individuálních podnikatelů, jejichž hospodaření za poslední období bývá promítnuto do účetních výkazů.
- *Služby související s nákupem nebo prodejem potravin,* které jsou poskytovány dodavatelům potravin ze strany odběratelů s významnou tržní silou nebo s nimi spolupracujících třetích subjektů, jsou v souladu se ZVTS a Směrnicí za předpokladu, že (i) mají přímou materiální souvislost s nákupem nebo prodejem potravin, (ii) podmínky jejich poskytování a využívání nevytvářejí výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran, (iii) jsou-li zpoplatněny, mají přímou materiální souvislost s nákupem a prodejem potravin a platby či jiné plnění za tyto služby jsou přiměřené hodnotě poskytovaných služeb, (iv) využívání služeb není podmínkou přijetí potravin do prodeje a (v) dodavatelé potravin nejsou bezdůvodně diskriminováni při poskytování těchto služeb a jejich úhradě. Tyto služby, které mohou mít různý charakter (viz níže), jsou podle své povahy, obchodních zvyklostí a obvyklého chodu věcí v daném odvětví zpravidla poskytovány v souvislosti s nákupem nebo prodejem potravin a odběratelé i dodavatelé z nich mají skutečný materiální prospěch.
- *Služby spojené se zpracováním a předáváním kmenových dat produktů.* Kmenová data týkající se prodávaných potravin (např. název, identifikace, rozměry, hmotnost, způsob balení, složení, datum použitelnosti nebo minimální trvanlivosti, obsah alergenů, může se jednat rovněž o vizualizaci produktu apod.) představují pro odběratele naprosto nezbytné údaje. Předávání kmenových dat ze strany dodavatele odběrateli je obvykle realizováno na bázi *bezúplatné* kooperace mezi dodavatelem a odběratelem. V současné době dochází při zpracování a poskytování těchto dat k inovativním

přístupům, se kterými souvisí *zpoplatnění* těchto služeb třetími osobami; proto se Úřad musí zabývat tím, zda zpoplatnění těchto služeb je v souladu se ZVTS. Přesto, že se u těchto technologicky náročnějších a efektivnějších řešení spojených se sdílením kmenových dat za úplatu jedná o řešení inovativnější, může tato služba reflektovat dosavadní formy zajištění části běžné provozní agendy, která byla vykonávána ve vlastní režii dodavatele. Zejména proto se Úřad kloní ke klasifikaci zpoplatněné služby sdílení kmenových dat jako *služby postrádající přímou materiální souvislost s nákupem a prodejem potravin*, byť z formálního hlediska se jedná o službu související. Vyžadování odběru těchto služeb za úplatu tak může kolidovat se ZVTS. Finální rozhodnutí o využívání těchto služeb za úplatu by mělo být ponecháno zcela na dodavateli potravin.

- *Služby z oblasti zúčtovacích vztahů poskytovaných odběratelem dodavatelům* jsou přínosem zejména pro odběratele, neboť vedou ke zrychlení procesu platebního styku a eliminaci chyb při přenosu dat. Tyto služby někteří odběratelé s významnou tržní silou nebo s nimi spojené třetí osoby klasifikují na *základní* (např. vystavení faktury, vzájemná písemná komunikace spojená se zúčtováním nebo EDI) a *nadstandardní* (např. monitoring datových chyb na faktuře), za jejichž poskytnutí požadují *úplatu*. Poskytování těchto služeb za úplatu se může dostat do rozporu se ZVTS zejména v případech, kdy se jedná o služby obvyklé ve vzájemném obchodním styku, tj. smluvní strany si je vzájemně poskytují a při jejich poskytování spolu kooperují, aniž by bylo vyžadováno protiplnění za tyto formy spolupráce. Je proto nutné v každém konkrétním případě vyhodnotit vhodnost, resp. nezbytnost *nadstandardních* služeb a zda tyto služby představují pro dodavatele skutečný materializovaný přínos, který je reflektován výší účtované úplaty.
- *Doložky o výlučné příslušnosti cizozemského soudu a cizího právního řádu* favorizující odběratele s významnou tržní silou, obsažené ve smluvní dokumentaci na návrh odběratele, mohou v určitých případech kolidovat se ZVTS. Není přitom rozhodné, že tyto doložky jsou v obecné rovině pro B2B právní vztahy předpisy soukromého práva povoleny, neboť veřejnoprávní norma zakazující *sjednávání smluvních podmínek vytvářejících výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran* má aplikační přednost.

1. Pojetí trhů podle Směrnice: z farmy (téměř) až na vidličku

V průběhu dubna 2019 byl na evropské úrovni završen několik let trvající proces, jehož výsledkem bylo přijetí Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/633 o nekalých obchodních praktikách mezi podniky v zemědělském a potravinovém řetězci (dále jen „**Směrnice**“). Ta, nacházející svůj právní základ v článku 43 Smlouvy o fungování Evropské unie zabývající se plněním cílů společné zemědělské politiky a organizací zemědělských trhů, stanovila minimální standard harmonizované právní úpravy zakázaných praktik mezi podniky působícími na různorodých trzích v zemědělském a potravinovém řetězci.

Přijetí zcela nových podmínek, jimiž se má nově řídit obchodování v zemědělském a potravinovém řetězci (*agri-food chain*), ale i různé jiné nečekané události, jako např. pandemie onemocnění covid-19 apod., přinesly impuls k tomu, aby Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (dále jen „**Úřad**“) po určité pauze zahájil v roce 2021 nové sektorové šetření v oblasti B2B nákupu zemědělských a potravinářských produktů. Jeho výsledky stručně shrnuje tato závěrečná zpráva. Její první kapitola se má dotknout problematiky zásadního rozšíření působnosti regulace do řady oblastí, které dosavadní česká právní úprava vůbec nezamýšlela pokrývat.

Cílem kapitoly bude stručně seznámit s hlavními principy harmonizace právní úpravy, popsat, na jaké trhy v zemědělském a potravinovém řetězci bude regulace v nových podmínkách dopadat, a co o těchto trzích dosud víme, popř. jsme schopni o nich zjistit z (veřejně dostupných) datových zdrojů. V závěru text přináší určité průřezové poznatky, přičemž některé z nich budou ve větším detailu rozebrány v následujících kapitolách.

Dosavadní pojetí trhu

Současné znění zákona vymezuje trh hned ve svém § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, v účinném znění (dále jen „**zákon**“ nebo „**ZVTS**“), a to jako trh nákupu potravin za účelem dalšího prodeje v České republice, včetně zahrnutí služeb s tímto prodejem souvisejících.

Vzhledem ke skutečnosti, že zákonné povinnosti dopadají pouze na odběratele s významnou tržní silou, tedy na kupující, kteří přesahují nebo se blíží k obratu za prodej potravin a souvisejících služeb ve výši 5 mld. Kč (§ 3 odst. 4 zákona), Úřad v minulosti zkoumal převážně vztahy mezi tzv. obchodními řetězci a jejich dodavateli potravin. Dodavateli přitom byli většinou společnosti působící v odvětví potravinářského průmyslu nebo v oblasti obchodování s určitým typem zemědělských komodit. Vedle toho rovněž Úřad opakovaně posuzoval služby, které se však opět přímo dotýkaly vztahu obratově nejvýznamnějších obchodních řetězců a jejich dodavatelů (reklamní služby, účetní služby, logistické služby apod.), a dále možnosti, jak odběratelé mohli tržní sílu akcelarovat pro dosažení lepších smluvních podmínek (nákupní

aliance) nebo naopak rozprostřít mezi větší množství zdánlivě nezávislých subjektů ve snaze vyhnout se zvláštní odpovědnosti definované zákonem (nákup přes zprostředkovatele bez patřičné výše obratu).

Poměrně úzké zaměření pozornosti Úřadu kromě konceptu významné tržní síly podporovala též definice pojmu potravina [§ 2 písm. d) zákona], kterou dosavadní zákon přebírá z Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 178/2002, kterým se stanoví obecné zásady a požadavky potravinového práva. Podle ní je potravina jakákoli látka nebo výrobek, ať už zpracovaná nebo nikoliv, pokud je určena ke konzumaci člověkem nebo u ní lze důvodně předpokládat, že ji bude člověk konzumovat. Tím bylo dáno, že Úřad se měl zabývat primárně obchodem s těmi produkty, které již „patří na vidličku“, a nikoliv všemi surovinami a meziprodukty vznikajícími v zemědělské prvovýrobě.

Hlavní principy harmonizace

Ačkoliv už před přijetím Směrnice existovala v některých členských státech (včetně České republiky) určitá regulace neférového jednání v dodavatelsko-odběratelském řetězci, Směrnice přinesla několik zásadních principů, jimiž se od roku 2021, kdy uplynula její transpoziční lhůta, má řídit chování subjektů působících na trhu se zemědělskými a potravinářskými produkty v rámci prostoru Evropské unie:

- a. **pokrytí celého zemědělského a potravinového řetězce** s výjimkou maloobchodní (spotřebitelské) koupě – Směrnice tedy předpokládá, že regulace nekalých obchodních praktik se bude týkat právních vztahů podnikatelů v nižších („z farmy“) i vyšších („na vidličku“) článcích řetězce, pojem potraviny pak nahrazuje obsahově širší koncept zemědělských produktů a potravinářských výrobků;
- b. **jednostrannost povinností odběratele** – Směrnice je orientována pouze na nekalá jednání odběratele (kupujícího), avšak současně je třeba uvést, že většina subjektů se ve vztazích v zemědělském a potravinovém řetězci zpravidla ocitá jak na straně kupujícího (nakupuje-li suroviny či meziprodukty), tak i na straně prodávajícího (prodej hotových výrobků či meziproductů subjektu spadajícímu do vyššího článku řetězce);
- c. **založení zvláštní odpovědnosti na poměrování celkového obratu** – podle Směrnice může mít zvláštní odpovědnost vůči svým dodavatelům pouze ten odběratel, který má vyšší obrat než dodavatel, což Směrnice vyjadřuje pomocí pěti obratových stupňů, přičemž minimální hranice pro tuto odpovědnost odběratele byla stanovena na 2 mil. EUR; jelikož ale cílem Směrnice není chránit velmi silné dodavatele, byl zaveden také obratový strop ve výši 350 mil. EUR, jehož dosažením ztrácí dodavatel ochranu před nekalými obchodními praktikami plynoucí ze Směrnice;
- d. **seznam nekalých obchodních praktik** – ačkoliv Směrnice popisuje nekalé obchodní praktiky jako praktiky výrazně se odchyloující od zásad poctivého styku, v rozporu s dobrou vírou a poctivým jednáním a případně též jako jednostranně vnucené praktiky (čl. 1 odst. 1), přináší minimální seznam nekalých praktik, které ještě vnitřně člení na absolutně

zakázané a podmíněně povolené, v tomto směru nicméně členský stát může být přísnější a seznam praktik stanovit širěji, než je požadováno na unijní úrovni (fenomén *gold-platingu*);

- e. **zaměření nejen na fázi kontraktace, ale také na praxi obchodního vztahu** – povinnosti odběratele se zvláštní odpovědností ani podle Směrnice nekončí okamžikem sjednání smlouvy, která plně odpovídá harmonizované právní úpravě, Směrnice považuje za nezbytné regulovat i fázi realizace smlouvy (např. dodržování lhůt splatnosti, zrušení objednávek zboží podléhajícího rychlé zkáze apod.).

Na jaké trhy bude rozšířena dozorová činnost?

Tato část textu se zabývá některými důsledky výše uvedených principů. Je však třeba zdůraznit, že proces implementace Směrnice v České republice nebyl ke dni uzavírky textu ukončen, a tak bude tento text vycházet vedle Směrnice pouze z návrhu novely zákona, která prošla v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR prvním čtením.¹

Zatímco dosavadní zákon zaměřoval svou pozornost pouze na trh nákupu potravin za účelem dalšího prodeje v České republice [§ 1 odst. 1 písm. a) zákona], tedy na velkoobchodní trh s víceméně finálními výrobky, které bylo možno konzumovat člověkem, princip z farmy až na vidličku přináší skutečně podstatné rozšíření věcné působnosti zákona na v zásadě **všechny články řetězce zemědělských a potravinářských výrobků**.

Zemědělské produkty a potravinářské výrobky přitom Směrnice chápe jako produkty uvedené v příloze č. I Smlouvy o fungování Evropské unie, jakož i produkty v této příloze neuvedené, avšak zpracované pro použití jako potraviny za užití produktů uvedených ve zmíněné příloze. Takovou definici lze považovat za značně širší oproti definici potravin. Nově tak budou regulovány i subjekty, které se zabývají např. nákupem živých zvířat, živých rostlin a květinářských produktů, výrobků živočišného původu nezpůsobilých k požívání, slámy a píce, kakaových odpadů, nezpracovaného tabáku, surového lnu a korku apod.

Úhelným kamenem regulace nicméně dál zůstává řetězec produkce potravin, tedy souhrn trhů počínající u zemědělského producenta, pokračující obvykle přes jednoho nebo více zpracovatelů surovin a následně přes velkoobchodní distribuci až k finálnímu nákupu obchodníka ke spotřebě již připravených produktů pro maloobchodní prodej, který nemusí být realizován pouze obchodními řetězci, ale třeba také obratově většími prodejny nebo podnikateli v oblasti HoReCa (hotely, restaurace, kavárny a catering), překročí-li stanovenou výši obrátu.

¹ Sněmovní tisk 174/0, Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, ve znění pozdějších předpisů. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR [cit. 10. 6. 2022]. <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=174&CT1=0>

Chceme-li se pokusit v ještě o něco větším detailu popsat, kam až bude sahat národní regulace vycházející ze Směrnice, lze využít např. statistickou klasifikaci ekonomických činností CZ-NACE.² Ta umožňuje hodnotit základní statistická data k jednotlivým činnostem národní ekonomiky. Rozšíření věcné působnosti regulace nekalých obchodních praktik může demonstrovat zejména fakt, že zatímco doposud vycházel Úřad v rámci své dozorové působnosti především z údajů k odvětví CZ-NACE 47.11 Maloobchod s převahou potravin, nápojů a tabákových výrobků v nespécializovaných prodejnách, podle úpravy ve Směrnici by měl příslušný dozorový orgán pokrývat nejméně tato odvětví CZ-NACE, resp. trhy v potravinovém řetězci (a to včetně jejich podskupin, které nejsou ve výčtu uvedeny):

a) v rámci prvovýroby:

- 01.1 Pěstování plodin jiných než trvalých,
- 01.2 Pěstování trvalých plodin,
- 01.4 Živočišná výroba,
- 01.5 Smíšené hospodářství,
- 01.7 Lov a odchyt divokých zvířat a související činnosti,
- 03 Rybolov a akvakultura,

b) v rámci zpracovatelského průmyslu:

- 10 Výroba potravinářských výrobků,
- 11 Výroba nápojů,

c) v rámci obchodu:

- 46.2 Velkoobchod se základními zemědělskými produkty a živými zvířaty,
- 46.3 Velkoobchod s potravinami, nápoji a tabákovými výrobky,
- 47.11 Maloobchod s převahou potravin, nápojů a tabákových výrobků v nespécializovaných prodejnách,
- 47.2 Maloobchod s potravinami, nápoji a tabákovými výrobky ve specializovaných prodejnách,
- 56 Stravování a pohostinství.

Tento výčet přitom nelze pojímat jako taxativní, neboť do předmětné regulace mohou spadat např. různé další formy přeprodeje surových zemědělských produktů (v rámci odbytového družstva apod.), služby související s hlavní činností subjektu v rámci zemědělského a potravinového řetězce, ale také třeba odběry realizované veřejným sektorem (na rozdíl od zákona totiž Směrnice počítá i s možnou odpovědností kupujících, které lze vymezit jako veřejnoprávní subjekty). Z hlediska místní působnosti regulace přitom stačí, aby byl v Unii usazen alespoň jeden subjekt tržního vztahu (tj. buď dodavatel, anebo odběratel).

² Blíže viz Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) [online]. ČSÚ [cit. 10. 6. 2022]. https://www.czso.cz/csu/czso/klasifikace_ekonomickyh_cinnosti_cz_nace

Datové zdroje o trzích

Popisovat zevrubně každý z výše uvedených trhů nebylo cílem sektorového šetření, a to proto, že v souvislosti s novým pojetím významné tržní síly odvozeným od Směrnice bude jedinou klíčovou proměnnou pro určení relativní vyjednávací pozice celkový obrat odběratele a dodavatele, nikoliv charakteristiky trhu jako např. struktura trhu nebo překážky vstupu na trh. Na druhou stranu ale níže prezentované datové zdroje mohou napovědět mnoho o faktické situaci na trzích dotčených Směrnicí a potřebě věnovat konkrétním trhům v řetězci speciální pozornost.

V rámci šetření Úřad v první řadě zkoumal datovou základnu Českého statistického úřadu (dále též „ČSÚ“) pro zjištění, jaká agregovaná data k výše uvedeným trhům jsou v rámci klasifikace CZ-NACE k dispozici. Pokud jde o **oblast obchodu**, ČSÚ zveřejňuje (byť se značným časovým zpožděním) velmi rozsáhlá agregovaná data, jež pro každé dílčí odvětví dle CZ-NACE zobrazují např. počty podniků v odvětví, celkový úhrn tržeb, průměrný počet zaměstnanců, průměrnou mzdu, ale např. i výši obchodní marže.³ Z těchto dat lze obstojně popsat např. stupeň koncentrace trhu, jeho celkový objem, náklady produkce, ale třeba i podat základní informaci o ziskovosti odvětví.

Pro zpracovatelský průmysl a odvětví zemědělské prvovýroby již však stejně kvalitní statistika na internetových stránkách ČSÚ není k dispozici. V případě **zpracovatelského průmyslu** nicméně podobně přínosná data obstarává a případně i dopočítává Ministerstvo průmyslu a obchodu v rámci aplikace Panorama zpracovatelského průmyslu, která je dostupná na jeho internetových stránkách.⁴ Jejich prezentaci pro úsek potravinářství zajišťuje také publikace Ministerstva zemědělství Panorama potravinářského průmyslu.⁵

Poměrně věrohodná data lze najít také co se týče **zemědělské prvovýroby**. Jednak lze zmínit výstupy šetření prováděných v rámci Zemědělské účetní datové sítě (FADN)⁶, kde však již zpravidla nejde o data shromážděná za celou populaci subjektů (nebo alespoň za její podstatnou část), ale pouze o statistickou inferenci z dat pocházejících z omezeného vzorku (výběrová šetření). Data pro databázi FADN zpracovává primárně Ústav zemědělské ekonomiky a informací, který je státní příspěvkovou organizací zřízenou Ministerstvem zemědělství.

³ Obchod - časové řady - roční ukazatele [online]. ČSÚ [cit. 10. 6. 2022]. https://www.czso.cz/csu/czso/1-malavfucr_b

⁴ Panorama zpracovatelského průmyslu ČR [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu [cit. 10. 6. 2022]. <https://www.mpo.cz/cz/panorama-interaktivni-tabulka.html>

⁵ Panorama potravinářského průmyslu [online]. Ministerstvo zemědělství [cit. 10. 6. 2022]. <https://eagri.cz/public/web/mze/potravinovy/publikace-a-dokumenty/publikace/panorama-potravinarskeho-prumyslu/>

⁶ FADN – Zemědělská účetní datová síť [online]. Ústav zemědělské ekonomiky a informací [cit. 10. 6. 2022]. <https://www.fadn.cz/fadnweb/index.html>

Jiné významné zdroje dat o prvovýrobě pak přináší zákonem zřízená platební agentura Státní zemědělský intervenční fond (dále jen „SZIF“), která rovněž náleží do působnosti Ministerstva zemědělství. Internetové stránky SZIF obsahují tzv. tržní informační systém, kde SZIF pravidelnými bulletinů informuje o trzích zemědělských komodit a poskytuje též agregovaná data o cenách některých produktů v zemědělském sektoru. Shromažďování informací probíhá na základě cenových hlášení od zemědělských výrobců, kteří poskytují informace o svých cenách bez dopravy a DPH. Lze tak např. zjistit, za jakou částku průměrný zemědělský výrobce prodává svým odběratelům kilogram určitého druhu jablek, mrkve, běžného sýra nebo třeba smetany.

Ministerstvo zemědělství dále vydává ve spolupráci s Ústavem zemědělské ekonomiky a informací každoročně Zprávu o stavu zemědělství v ČR (tzv. zelená zpráva). V tomto komplexním materiálu se mj. zabývá bezpečností a kvalitou potravin pro spotřebitele, bilancí rostlinné a živočišné produkce nebo též produkcí potravinářského odvětví. Samostatná část zprávy je věnována cenám a trhům agrárních produktů a ekonomickým výsledkům agrárního sektoru.

Na evropské úrovni pak existuje Zemědělsko-potravinový datový portál (*Agri-Food Data Portal*), jenž představuje velmi obsáhlou datovou bázi pro sledování vývoje a provádění opatření v rámci společné zemědělské politiky. Portál rozděluje trhy v řetězci pomocí jiného kritéria, než je klasifikace CZ-NACE; funguje na bázi produktových kategorií (hovězí maso, ovoce a zelenina, mléko a mléčné produkty apod.). Z hlediska veličin zkoumá např. objem produkce, tržní ceny nebo míru produkce odebranou pro děti v rámci školních schémat.

Jelikož nákupní a prodejní cena v zemědělském a potravinovém řetězci nesporně bude klíčovou veličinou, která jako první v pořadí rozhoduje o výhodnosti spolupráce pro jednotlivé články řetězce, mohou být cenové informace, byť se samozřejmě v rámci výše uvedených datových zdrojů jedná pouze o průměr cen za velmi různorodé podnikatele, přínosné i při uvažování o tom, jaké je rozdělení obchodní marže v rámci řetězce, a případně i jak nynější nárůst cen potravin na koncovém (spotřebitelském) trhu odpovídá případnému růstu cen surovin.

Na druhou stranu však uvedená data pokrývají jen omezené množství položek a napříč jednotlivými články řetězce i představenými databázemi se liší úroveň agregace, čímž se zdá, že zprostředkování přesných obecnějších závěrů o rozprostření profitu na trzích, které by byly podloženy relevantní kvantitativní analýzou, prozatím není proveditelné.

I proto je závěrečná zpráva orientována spíše kvalitativně. Vychází primárně z odpovědí subjektů na trzích v zemědělském a potravinovém řetězci, a to k různým tématům, včetně témat dnes velmi aktuálních (vliv pandemie covid-19, válečného konfliktu na Ukrajině, příčiny podstatného zdražování potravin na koncovém maloobchodním trhu). Tyto odpovědi

oslovené subjekty zpravidla podložily písemnými smlouvami nebo alespoň základními údaji o ústních smlouvách, čímž bylo možné tyto smlouvy obsahově analyzovat.

Vedle subjektů, kteří se přímo účastní kontraktace v zemědělském a potravinovém řetězci (tj. zejména zemědělských podnikatelů, zpracovatelů a obchodníků), oslovil Úřad v sektorovém šetření také různorodé profesní svazy sdružující tyto subjekty. Zatímco většina přímých účastníků zemědělského a potravinového řetězce dokázala formulovat určité názory na zkoumanou problematiku, v případě svazů se Úřad setkal převážně s odmítavým postojem těchto uskupení, přestože právě svazy v praxi mohou přinášet největší pozitivní impulsy pro potírání nekalých obchodních praktik, a to jak ve vztahu k návrhům modifikací platné právní úpravy, tak i z hlediska podávání případných podnětů, mj. i kvůli faktu, že pokud dodavatel podá podnět prostřednictvím svazu, zajistí si ochranu své identity nejen před odběratelem zneužívajícím svou tržní sílu, ale i před Úřadem. Ostatně také proto čl. 5 Směrnice přímo uvádí právo těchto organizací podat donucovacímu orgánu „stížnost“ za účelem odstranění určité zakázané praktiky v řetězci. V českém prostředí ale, jak se prozatím zdá, toto silné oprávnění svazů zřejmě nebude příliš využíváno.

Průřezové poznatky sektorového šetření k trhům v rámci řetězce

Zpráva bude v dalších kapitolách rozebírat ve větších podrobnostech konkrétní poznatky, které vyplynuly z dotazování subjektů napříč trhy v zemědělském a potravinovém řetězci. Již v této části nicméně zdůrazňujeme některé nosné prvky, které byly Úřadem během šetření zjištěny a současně mají určitou souvislost s otázkou trhů v zemědělském a potravinovém řetězci.

1. Velmi rozdílná míra profesionalizace ve vertikále

Zatímco velké společnosti činné v potravinářském průmyslu nebo obchodní řetězce zpravidla budují pevnou organizační strukturu, která obsahuje vlastní, úzce zaměřené zaměstnance (účetní, interní právníky či vícestupňový management), zejména v primárních člancích zemědělského a potravinového řetězce se naopak běžně setkáváme s minimální mírou profesionalizace a organizační struktury (což se čas od času odrazilo i ve schopnosti jednotlivých subjektů poskytnout úplnou odpověď na dotazy Úřadu). Řada zemědělských výrobců např. nevede klasické podvojně účetnictví, a nemá tedy ani odpovídající informace o svých nákladech činnosti. To je nicméně umožněno daňovou legislativou, která kromě jiných zvýhodnění umožňuje např. účtování nákladů výdajovým paušálem, který v tomto případě tvoří automaticky 80 % příjmů, aniž by výdaje byly dokládány.⁷

Zemědělci proto nejsou zvláště motivováni, aby dopodrobna kalkulovali svou reálnou ziskovost (tj. rozdíl reálných příjmů a reálných výdajů), neboť uplatnění takového postupu v daňovém řízení by jim mohlo přinést kromě značného nárůstu administrativních

⁷ § 7 odst. 7 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

nákladů i vyšší zdanění, než je odvod příjmové daně uvalené na 20 % vykázaných příjmů. Určení skutečné míry výhodnosti spolupráce pro jednotlivé články zemědělského a potravinového řetězce tak lze určovat jen velmi přibližně, často dokonce jen pomocí kvalifikovaného odhadu nebo s odkazem k tomu, co zemědělec deklaruje v rámci různých typů výběrových šetření.

Počítání ziskovosti v oblasti zemědělství lze dále chápat jako zavádějící proto, že zemědělci často získávají dotace na svou činnost, a to zpravidla prostřednictvím SZIF. Právě dotace přitom mnohdy může rozhodnout o tom, zda bude reálný výsledek hospodaření zemědělce v černých, anebo červených číslech.

2. Téměř nulová vyjednávací síla na počátku řetězce a její růst ve vertikále

Základním konceptem podle Směrnice je různost vyjednávací síly dodavatele a odběratele, což Směrnice reflektuje zajištěním veřejnoprávní ochrany slabšího dodavatele vůči silnějšímu odběrateli. U některých zemědělských dodavatelů na samotném počátku řetězce je ovšem vyjednávací síla nulová, neboť v praxi chybí adekvátní příležitost k vyjednávání. Zejména menší zemědělci běžně obchodují s jedinou výkupnou, která je dosažitelná v místě jejich produkce, přičemž doprava do jiných, vzdálenějších výkupen je pro ně vzhledem k jednotkovým cenám produktu nerentabilní. Dá se tak tvrdit, že na straně poptávky na zemědělských trzích se běžně vyskytuje **lokální monopson nebo oligopson**, který jednostranně (obvykle předem vyhlášeným ceníkem) určuje pevnou cenu, za kterou je ochoten danou komoditu vykoupit.

Někdy však výkupna má povahu tzv. **odbytového družstva**, v němž zemědělci sdružují svou produkci. Až v této organizační formě se často objevuje první náznak obchodního vyjednávání s protistranou, poněvadž odbytové družstvo již nabízí větší objem produkce a rovněž má alespoň základní řídicí strukturu, která je pověřena k přímému vyjednávání se subjekty potravinářského průmyslu (**zpracovatelské závody**) nebo s tzv. **food brokery**.

Druzí jmenovaní představují organizační entitu, která je zvláštní tím, že čerstvý zemědělský produkt nezpracovává ve smyslu změny jeho podstaty, avšak provádí pouze komplexní pomocné činnosti k tomu, aby se zboží v co možná nejobtativnější možné podobě dostalo z pole nebo farmy do supermarketu. Brokeři se hojně vyskytují např. u prodeje ovoce a zeleniny (po nákupu od zemědělského družstva zabezpečují přebrání, čištění, zabalení, skladování a dopravu) nebo v případě mražených výrobků. Brokery tedy nelze úplně ztotožňovat s velkoobchodními přeprodejci hotových výrobků, ale jde o subjekty, kteří na vlastních linkách připraví průmyslově nezpracovávané zboží pro koncový prodej u obchodníka. V drtivé většině případů tak zemědělec (ani zemědělské družstvo) není tím, kdo by sám pravidelně jednal s obchodníky, ale jeho zboží prochází přes průmyslové zpracovatele nebo food brokery, jejichž vyjednávací síla (definovaná primárně dosaženým obratem) již bývá značně vyšší.

Dalo by se snad dokonce předpokládat, že vyjednávací síla těchto subjektů průměrně bude již natolik vysoká, že za situace, kdy na trzích budou vystupovat v pozici dodavatelů (prodávajících), odpadne jakákoli potřeba jejich další ochrany. To mnohdy v zemědělském a potravinovém řetězci skutečně platí. Pokud např. zeleninový broker nebo velkoobchod poskytuje dodávky potravin do místní restaurace nebo zaváží čerstvé zboží do vesnické samoobsluhy, nebude možno hovořit o tom, že odběratel by měl významnou tržní sílu.

Současně je ale třeba doplnit, že někteří odběratelé, kteří realizují velkoobchodní nebo maloobchodní prodej zákazníkům, stále mohou být řádově silnější než zpracovatel nebo broker. Typicky jde o obchodní řetězce a nejvýznamnější velkoobchody, tedy o subjekty, jimž věnovalo ústřední pozornost dosavadní znění zákona. I ve fázi, kdy se produkt již blíží k pomyslnému „nabodnutí na vidličku“, tak nadále existuje prostor pro veřejnoprávní zásah omezující pozici silnějšího subjektu.

3. Písemná forma smlouvy v řetězci

Navrhovaná novela zákona zachovává požadavek písemnosti smlouvy a povinných obsahových náležitostí smlouvy. Tento požadavek cílí na možnost zaznamenání obsahu právního jednání dodavatele a odběratele v plně prokazatelné formě (zásada transparentnosti), což přináší výhody oběma smluvním stranám. Zatímco u subjektů s profesionálnější organizační strukturou nepůsobí dle výstupů sektorového šetření povinné zajištění písemné formy smlouvy v praxi téměř žádné problémy, v nižších člancích řetězce, zejména pak u malých zemědělců, mívá smlouva dle odpovědí ze sektorového šetření běžně spíš ústní podobu. Vstup novely zákona v účinnost by tak v tomto ohledu mohl znamenat opravdu zásadní změnu, protože bude nezbytné, aby se i tato část producentů adaptovala na nové podmínky právní úpravy.

Je nicméně vhodné uvést, že někteří zemědělci chápou písemnou formu smlouvy poněkud jinak než Úřad (a případně občanské právo). Písemnost nutně neznamená každoročně podepisovat desítky obsáhlých dokumentů vymezujících přesná práva a povinnosti smluvních stran. Písemná forma bude dodržena i např. formou relativně jednoduché elektronické objednávky a akceptace prostřednictvím e-mailu. Podle Úřadu tento způsob kontraktace v dnešní době již nemůže představovat nepřiměřenou administrativní zátěž a současně se jedná o institut, který má výrazně ochranný charakter, neboť většina nekalých obchodních praktik se týká fáze sjednávání smlouvy, nikoliv fáze plnění smlouvy.⁸

⁸ Deconinck, K. Concentration and Market Power in the Food Chain, OECD Food, Agriculture and Fisheries Paper No. 151, 2021, s. 20.

Shrnutí a doporučení pro praxi

Nové pojetí významné tržní síly, jež vychází z obsahu Směrnice, upřednostnilo tzv. relativní koncept tržní síly. Ten je založen na poměrování obrátů každých dvou smluvních stran působících v zemědělském a potravinovém řetězci. Daný řetězec tvoří značné množství dílčích trhů, jejichž společným jmenovatelem může být existence faktické převahy některých odběratelů zemědělských a potravinářských produktů nad jejich dodavateli. **Rozdíl ve vyjednávací síle** smluvních stran pak přináší zvláštní odpovědnost na straně odběratele, která spočívá primárně v nutnosti vyvarovat se nekalých obchodních praktik.

Tato kapitola měla přispět k otázce vymezení trhů, kterých se regulace nově týká, a současně v ní bylo odkázáno na základní datové zdroje, z nichž případně lze určit bližší charakteristiku trhů. Zároveň je patrné, že základní koncept trhů podle Směrnice „z farmy (téměř) na vidličku“ lze operacionalizovat různými způsoby, přičemž podle Úřadu je pravděpodobně nejvhodnější využití klasifikace ekonomických činností CZ-NACE. Při aplikaci této klasifikace je totiž ihned evidentní, jak moc Směrnice oproti doposud účinnému zákonu rozšiřuje působnost dozorového orgánu, a také z ní plyne, že stejný subjekt, který na jednom trhu vystupuje jako chráněný dodavatel, může být na jiném, navazujícím trhu v rámci zemědělského a potravinového řetězce považován za odběratele se zvláštní odpovědností.

Ačkoliv národní právní úprava, která plně reflektuje principy Směrnice, prozatím není v účinnosti, lze na základě výše uvedených poznatků subjektům v zemědělském a potravinovém řetězci primárně doporučit, aby se již nyní zabývaly zjištěním vlastního celkového obrátu ve smyslu Doporučení Komise o definici mikro, malých a středních podniků⁹ a případně se dotázaly i na celkový obrát svých protistran, s nimiž obchodují zemědělské produkty a potravinářské výrobky. Při zohlednění obrátových stupňů dle čl. 1 Směrnice pak bude zřejmé, vůči komu budou mít po přijetí novely zákona zvláštní odpovědnost a povinnosti nad rámec soukromoprávní úpravy, a naopak vůči komu čerpají výhody, které plynou z ochrany poskytnuté Směrnicí.

⁹ Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (C(2003) 1422). Pro účely výpočtu se jeví jako užitečná také Uživatelská příručka k definici malých a středních podniků [online]. Evropská komise [cit. 10. 6. 2022]. <https://op.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/756d9260-ee54-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en>

2. Sjednávání a písemnost smluv

V rámci sektorového šetření se Úřad zabýval dodržováním požadavků stanovených ustanovením § 3a zákona o významné tržní síle. V této kapitole Úřad blíže popíše svá zjištění vztahující se k formě uzavírání smluv v odběratelsko-dodavatelských vztazích v zemědělském a potravinovém řetězci.

Písemná forma smlouvy mezi odběrateli a dodavatelem potravin je jedním z klíčových požadavků účinné právní úpravy. Ačkoliv Směrnice výslovný požadavek na písemnou formu smlouvy nestanoví, umožňuje členským státům ponechání dosavadních národních pravidel nebo přijetí nových přísnějších pravidel než těch stanovených Směrnicí. Národní legislativa už více než deset let požaduje, aby smlouva o nákupu potravin mezi odběratelem a dodavatelem byla uzavřena písemnou formou. Návrh novely zákona o významné tržní síle tuto praxi přebírá.

Právní rámec náležitostí smlouvy

Základní pravidla vztahující se k náležitostem smlouvy a smluvních podmínek mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem nalezneme v ustanovení § 3a zákona o významné tržní síle. Jsou zde taxativně vymezeny povinné náležitosti smluv v odběratelsko-dodavatelských vztazích nad rámec úpravy v občanském zákoníku.

Podle občanského zákoníku se nevyžaduje (až na výjimky), aby byla smlouva uzavřena v písemné formě. Přestože má občanský zákoník povahu obecného soukromoprávního předpisu, řídí se vztah občanského zákoníku a jiných soukromoprávních předpisů, případně ustanovení soukromoprávní povahy v předpisech smíšeného veřejnoprávního i soukromoprávního charakteru, aplikační zásadou *lex specialis derogat legi generali*.¹⁰ Dle ustanovení § 9 odst. 2 občanského zákoníku se tedy občanský zákoník použije subsidiárně v rozsahu, ve kterém nejsou práva a povinnosti upraveny jinými právními předpisy.

Přestože je v obchodních vztazích kladen důraz na zásadu profesionality smluvních stran a na zásadu rovnosti smluvních stran, mohou být rozdíly v tržní moci a vyjednávací síle stran tak výrazné, že existuje veřejný zájem na ochraně slabší smluvní strany a zároveň na ochraně trhu před možným tržním selháním.¹¹ Zcela nepochybně tak zakotvení povinné písemné formy smlouvy mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem poskytuje vyšší míru transparentnosti (i pro potřeby přezkoumání smluvních podmínek ze strany Úřadu) a posílení právní jistoty zúčastněných smluvních stran. Z výše uvedeného důvodu tedy zákon

¹⁰ LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník I: obecná část (§ 1-654): komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2014. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9, s. 63.

¹¹ BEJČEK, Josef a Josef ŠILHÁN. *Obchodní smlouvy: závazky v podnikání*. V Praze: C.H. Beck, 2015. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-574-9, s. 9-11.

o významné tržní síle zakotvuje písemnou formu smlouvy mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem a specifikuje i další náležitosti takovéto smlouvy.

K červnu 2022 je v legislativním procesu návrh novely zákona o významné tržní síle. V tomto návrhu nalezneme úpravu formy a náležitostí smlouvy v ustanovení § 3b, konkrétně v odst. 1, který říká, že smlouva mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem, jejímž předmětem je nákup, prodej, zpracování nebo distribuce zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků nebo příjem nebo poskytování souvisejících služeb anebo zprostředkování některé z těchto činností, vyžaduje písemnou formu, musí být uzavřena před zahájením dodávek nebo zpracováním zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků anebo přijetím nebo poskytnutím souvisejících služeb. Obdobně jsou i v návrhu novely uvedeny další požadavky na obsah smlouvy. Konkrétně se jedná o následující specifické náležitosti:

- a) Stanovení ceny, výši slevy z ceny nebo způsob jejího určení, je-li poskytována, způsob úhrady ceny a lhůtu splatnosti ceny, která nesmí být delší než 30 dnů ode dne doručení faktury.
- b) V případě koupě vymezení předmětu koupě a určení jeho množství za stanovené období nebo určení množství jednotlivých dodávek předmětu koupě.
- c) Specifikaci související služby, je-li ujednána, která je přijímána nebo poskytována, co do předmětu a rozsahu, včetně ceny za tuto službu nebo způsobu jejího určení, způsobu její úhrady, doby splatnosti a odhadu nákladů a podklad, na jehož základě k takovému odhadu odběratel s významnou tržní silou dospěl.
- d) Specifikaci nákupní akce, je-li ujednána, odhadované množství zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků, kterých se bude nákupní akce týkat včetně kupní ceny za tyto produkty nebo výrobky a dobu trvání nákupní akce.

V případě požadovaných obsahových náležitostí smlouvy zpravidla nedochází k překryvu s tzv. podstatnými náležitostmi určitého smluvního typu dle občanského zákoníku. Pro zákon o významné tržní síle je nepodstatné, zda půjde o konkrétní smluvní typ definovaný podstatnými náležitostmi dle občanského zákoníku, anebo nikoliv. Zásadní je ovšem to, že v případě, kdy dojde k sjednání určitého druhu závazku (např. koupě, závazku k poskytnutí služeb apod.), budou ve smlouvě přítomny určité obsahové prvky, které tento závazek dostatečně specifikují (rozsahem atp.), čímž je poskytnuta slabší straně vyšší jistota v tom, že budou řádně plněny. Výše uvedené ustanovení novely zákona zakotvuje některé náležitosti smlouvy odlišně od účinné právní úpravy. Tato změna souvisí s reakcí na aplikační praxi Úřadu a zároveň na požadavky osob vystupujících v dodavatelsko-odběratelských vztazích. Dle důvodové zprávy¹² přispívá zakotvení těchto požadavků k větší transparentnosti kontraktačního procesu, posílení právní jistoty slabší smluvní strany a zabraňuje obcházení

¹² Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, ve znění pozdějších předpisů [online], s. 35. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=174&CT1=0>

povinností odběratelů plynoucích ze zákona. Rovněž toto ustanovení přispívá k snadnějšímu prokazování zakázaných praktik uvedených v zákoně ze strany Úřadu. Pro doplnění Úřad uvádí, že požadavku splatnosti kupní ceny se bude blíže věnovat třetí kapitola této zprávy.

Požadavek písemné formy smlouvy je nutné vztáhnout na všechny fáze smluvního jednání (návrh na uzavření smlouvy, jeho akceptace, změna či zánik závazku apod.), jakož i na celý komplex smluv uzavíraných mezi oběma stranami. Vzhledem ke specifičnosti odběratelsko-dodavatelských vztahů v potravinářství je toto ustanovení třeba vykládat rovněž v souladu s obvyklou praxí v tomto oboru. Písemná forma smlouvy je tedy zachována, pokud má předmětné jednání jednu z těchto podob:

- 1) Listina s vlastnoručním podpisem,
- 2) Faxová zpráva obsahující vlastnoručně podepsanou listinu,
- 3) Datová zpráva dodaná do datové schránky,
- 4) Zpráva zasláná prostřednictvím systému elektronické výměny informací/dat (EDI); pokud je užití postupů zaručujících věrohodnost původu a neporušenost obsahu předem sjednáno, např. v rámcové smlouvě.
- 5) E-mailová zpráva, pokud je podepsána:
 - a) elektronickým podpisem, současně však musejí být sjednána a přijata opatření zajišťující věrohodnost původu a neporušenost obsahu (například předem sjednaná e-mailová adresa s dostatečnou úrovní zabezpečení a zamezení přístupu jiným osobám),
 - b) zaručeným elektronickým podpisem,
 - c) zaručeným elektronickým podpisem založeným na kvalifikovaném certifikátu pro elektronický podpis,
 - d) kvalifikovaným elektronickým podpisem.¹³

V případě akceptace objednávky je požadavek písemnosti dodržen, je-li například zasláno potvrzení objednávky prostřednictvím elektronické výměny informací (EDI) nebo vystavením dodacího listu před fyzickým dodáním potravin, a to buď v listinné podobě podepsané oprávněnou osobou, nebo podobě elektronické, například prostřednictvím EDI. Způsob akceptace objednávky však musí být vždy s konkrétními podmínkami sjednán předem například v rámcové smlouvě, přičemž akceptace objednávky může obsahovat i nepodstatné změny oproti nabídce, například v rámci určité toleranční odchylky v množství objednávaného a dodávaného zboží. Zákonem stanovenému požadavku písemnosti naopak neodpovídá konkludentní akceptace objednávky, a to ani v případě, že je takovýto postup předem smluvně sjednán. Za splnění požadavku písemnosti nelze také považovat kontraktaci spočívající v ústní či telefonické podobě.¹⁴

¹³ KINDL, Jiří; KOUDELKA, Martin. *Zákon o významné tržní síle: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 48–50.

¹⁴ Tamtéž.

Směrnice v čl. 3 odst. 1 písm. f) obsahuje povinnost kupujícího písemně potvrdit na žádost dodavatele podmínky smlouvy o dodávkách zboží. Směrnice uvádí, že by povinnost uzavírat písemné smlouvy neměla být výslovně stanovena, nicméně dle názoru Komise by používání písemných smluv v zemědělském a potravinovém řetězci mohlo napomoci k tomu, aby se zabránilo některým nekalým obchodním praktikám.¹⁵

Co se týče formy smlouvy, návrh novely zákona přebírá dosavadní úpravu a nadále se pro smlouvu mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem požaduje přísnější právní forma smlouvy, tj. písemná forma. Tato přísnější úprava je v souladu se Směrnicí, neboť podle Komise si členské státy mohou zakotvit přísnější právní úpravu oproti Směrnicí, například obligatorní požadavek písemné formy a určitých obsahových náležitostí pro smlouvy. Důvodová zpráva k návrhu novely zákona o významné tržní síle tuto přísnější úpravu zdůvodňuje následovně: „*Požadavek písemné formy, který jde nad rámec Směrnice, je již v zákoně obsažen od počátku jeho účinnosti, tj. více jak 10 let; v praxi výrazně přispěl k celkové kultivaci smluvních vztahů spojených s nákupem a prodejem zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků anebo poskytováním služeb na českém trhu a osvědčil se i při aplikační činnosti Úřadu.*“¹⁶

Dále je nezbytné, aby vedle písemného zachycení vlastního obsahu kontraktace byla zaručena rovněž věrohodnost původu (autenticita) daného právního jednání a neporušenost (integrita) jeho obsahu. Písemným zachycením se rozumí zaznamenání textu v zobrazitelné a uchovatelné podobě. Autenticita znamená, že je možné identifikovat osobu, která projevila vůli vyjádřenou právním jednáním. Záruka integrity pak znamená možnost jednoznačného ověření, zda obsah právního jednání nebyl změněn.

Kromě těchto uvedených požadavků je potřeba se zaměřit také na zachycení existence právního jednání v čase, aby mohl být spolehlivě určen konkrétní okamžik, ve kterém bylo dané právní jednání skutečně učiněno. Požadavek písemnosti rovněž zahrnuje povinnost uchovávat (archivovat) písemně zachycený obsah právního jednání, a to i v případě dokumentů vystavených v elektronické podobě a včetně dat, která zaručují věrohodnost původu a neporušenost obsahu (například podpisové certifikáty). Samotný způsob provádění archivace přitom může být různý (listinná podoba, paměťové disky, elektronická datová uložště apod.).¹⁷

¹⁵ Viz bod 23. recitálu Směrnice.

¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, ve znění pozdějších předpisů [online], s. 33. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=174&CT1=0>

¹⁷ Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Nejčastěji diskutovaná ustanovení novely zákona o významné tržní síle. *Významná tržní síla po novele, Informační list č. 2/2016*, s. 12.

Poznatky ze sektorového šetření

Úřad prostřednictvím sektorového šetření zjišťoval, jakým způsobem jsou smlouvy v rámci odběratelsko-dodavatelského řetězce uzavírány. Úřad se zaměřil na širší spektrum dodavatelů, a to jak pěstitelů, tak zpracovatelů potravin a dále spolků, svazů, unií či komor sdružujících dodavatele potravin. Informace stran způsobu uzavírání smluv získal Úřad prostřednictvím žádosti k podání informací a předložení podkladů za pomoci dotazu směřovaného na četnost ústních a písemných smluv.

Z doručených odpovědí vyplynulo, že v souhrnu ústně uzavírané smlouvy převyšují nad smlouvami uzavíranými písemně.¹⁸ Nicméně je nutné připomenout, že současná právní úprava klade požadavek písemnosti smlouvy pouze na odběratelem s významnou tržní silou, tj. subjekty s obratem nad 5 mld. Kč. Z odpovědí dotázaných dodavatelů nicméně vyplynulo, že obchodují-li s odběratelem s významnou tržní silou, je požadavek písemnosti smlouvy dle ustanovení § 3a zákona o významné tržní síle ve 100 % naplněn. Z odpovědí vyplývá, že u několika dodavatelů se jedná o jediné písemné smlouvy, které mají k dispozici. Ze všech oslovených dodavatelů pouze 13 obchoduje výhradně na základě písemných smluv, proti tomu 21 oslovených dodavatelů obchoduje výhradně na základě ústních smluv, respektive je písemná smlouva uzavřena pouze s odběratelem s významnou tržní silou.

Zcela evidentní je absence nebo nižší zastoupení písemné formy smluv v nižších člancích odběratelsko-dodavatelského řetězce. Zatímco na vyšších trzích vertikály byly písemné smlouvy časté, a to i v případě, kdy strany nemusely dodržet ze zákona povinnou písemnou formu, u nižších článků byly písemné smlouvy spíše výjimkou. Rovněž záleželo na velikosti daných smluvních partnerů, kdy u menších, lokálních producentů či výrobců byly písemné smlouvy méně časté.

Z obdržných odpovědí lze citovat následující:

„Naši členové s odběrateli obchodují zásadně na základě písemně uzavřených smluv, které tvoří cca 95 %.“ (Jedno z profesních sdružení dodavatelů)

„Členové obchodují jak prostřednictvím písemných, tak také na základě ústních smluv. Zhruba 70 procent podniků využívá kombinaci písemných a ústních smluv. Čtvrtina je závislá výhradně na písemných smlouvách a zbytek obchoduje prostřednictvím ústních smluv. Pokud členové spoléhají na ústní smlouvy, tyto kontrakty tvoří převážně do deseti procent z celkového množství jimi uzavřených smluv, v některých individuálních případech se ale může jednat až o 100 procent.“ (Jiné z profesních sdružení dodavatelů)

¹⁸ Co do celkového počtu ústní smlouvy nad písemnými smlouvami převažují do značné míry. V mnoha případech měl oslovený dodavatel uzavřen písemně pouze jednotky smluv, zatímco ústně byly uzavřeny stovky či dokonce tisíce smluv.

Výše popsané jednání je sice v souladu s účinnou právní úpravou, nicméně je nezbytné připomenout Směrnici a skutečnost, že novelou zákona o významné tržní síle dojde k rozšíření působnosti zákona na širší skupinu subjektů odběratelsko-dodavatelských vztahů v zemědělském a potravinovém řetězci. Směrnice vychází z konceptu vzájemné závislosti odvozené od dosažení obrátové hranice¹⁹ a návrh novely zákona o významné tržní síle toto obrátové kritérium zcela přebírá. Významná tržní síla nově vychází z relativní vyjednávací síly odběratelů a dodavatelů, neboť velikost subjektů v zemědělském a potravinovém řetězci se liší. Proto zákon po vzoru Směrnice stanoví pět hraničních obrátových kritérií, která akcentují ochranu malých a středních podniků. Tímto dojde k rozšíření působnosti zákona na více subjektů v odběratelsko-dodavatelských vztazích v zemědělském a potravinovém řetězci. Bude tedy nezbytné, aby všechny dotčené subjekty přizpůsobily svoji dosavadní smluvní praxi požadavkům Směrnice, respektive novely zákona.

Shrnutí a doporučení pro praxi

Ve druhé kapitole závěrečné zprávy o výsledku sektorového šetření se Úřad zaměřil na náležitosti smlouvy, primárně pak na poznatky získané v souvislosti s formou smluv v odběratelsko-dodavatelských vztazích.

Z poskytnutých informací vyplynulo, že písemnou formu smlouvy nelze považovat za převažující způsob uzavírání smluv v odběratelsko-dodavatelských vztazích v zemědělském a potravinovém řetězci. V případě, že byl subjektem smluvního vztahu odběratelem s významnou tržní silou, byla smlouva uzavřena v souladu s ustanovením § 3a zákona o významné tržní síle písemně. Na nižších úrovních řetězce se nicméně písemné smlouvy objevují spíše zřídka.

Přestože Úřad požadoval zaslání písemných smluv, ne všichni dodavatelé tomuto požadavku vyhověli, resp. mohli vyhovět. Úřad proto neměl možnost ověřit u všech oslovených dodavatelů, zda jejich tvrzení odpovídá realitě. Rovněž z tohoto důvodu nebylo možné plně ověřit u všech smluv, zda vedle požadavku písemné formy byly splněny i další specifické náležitosti vyplývající z písm. a) až e) ustanovení § 3a účinného zákona o významné tržní síle. Obdobně neurčité a nedostatečné se jeví i odpovědi některých spolků, svazů, unií a komor, které sdružují dodavatele.

Lze konstatovat, že po nabytí platnosti novely zákona o významné tržní síle budou nižší články odběratelsko-dodavatelského řetězce muset přistoupit k úpravě smluvních vztahů.

Z výstupů sektorového šetření plynou následující doporučení pro praxi:

1. V odběratelsko-dodavatelských vztazích v zemědělském a potravinovém řetězci převažuje ústní forma smlouvy před formou písemnou. S ohledem na novelu zákona o významné tržní

¹⁹ Viz čl. 1 odst. 2 Směrnice.

síle bude nutné, aby dotčené osoby v odběratelsko-dodavatelského řetězci přistoupily k revizi svých smluvních vztahů.

2. Pro efektivnější činnost Úřadu je nepostradatelná řádná součinnost ze strany odběratelů i dodavatelů, potažmo jejich profesních sdružení. Tato spolupráce dnes často chybí nebo je nedostatečná. Všem subjektům na trhu nákupu potravin za účelem dalšího prodeje lze doporučit využití metodické podpory ze strany Úřadu.

3. Lhůta splatnosti kupní ceny

V rámci sektorového šetření se Úřad dále blíže zabýval jednou z náležitostí smlouvy dle ustanovení § 3a zákona o významné tržní síle, konkrétně lhůtou splatnosti kupní ceny. V této kapitole se Úřad zaměří na zjištění plynoucí ze sektorového šetření ve vztahu k délce lhůty splatnosti kupní ceny po doručení faktury odběrateli.

Právní zakotvení splatnosti kupní ceny

Jak bylo uvedeno v kapitole výše, v zákoně o významné tržní síle nalezneme základní pravidlo vztahující se ke splatnosti kupní ceny v ustanovení § 3a písm. a) zákona. Smlouva mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem musí dle tohoto ustanovení předně dostatečně specifikovat, jakou formou budou platby probíhat, tedy zda hotovostně, bezhotovostně, případně jinou formou (například vystavením platební směnky nebo šeku). Smlouva by rovněž měla obsahovat identifikaci platebních účtů, na které má být faktura uhrazena (zejména se toto týká plateb bezhotovostních). Zákon nevylučuje ani jiné platební metody (než hotovostní a bezhotovostní platbu), jako je například sjednání dokumentárních plateb, tj. inkasa nebo akreditivu. Je nicméně třeba podotknout, že zákon nestanovuje, který ze způsobů úhrady má být ujednáán, ale pouze to, že smlouva má ujednaný způsob úhrady zachycovat.²⁰

Ve vztahu ke splatnosti kupní ceny zákon o významné tržní síle stanovuje rovněž lhůtu splatnosti kupní ceny, přičemž nesmí být sjednána splatnost delší než 30 dní ode dne doručení faktury.

Obdobně jako v předchozí kapitole lze hledat základ právní úpravy splatnosti ceny v občanském zákoníku. Konkrétně ustanovení § 1963 až § 1966 občanského zákoníku v rámci transpozice Směrnice 2011/7/EU o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích upravují podmínky splatnosti faktur mimo jiné ve vztazích mezi podnikateli. Dle ustanovení § 1963 odst. 1 občanského zákoníku platí, že cena je splatná, „*aniž je zapotřebí výzvy k placení, do třiceti dnů ode dne, kdy byla dlužníku doručena faktura nebo jiná výzva podobné povahy, anebo ode dne obdržení zboží nebo služby, podle toho, který z těchto dnů nastal později. Bylo-li však ujednáno převzetí zboží nebo služby, popřípadě ověření, zda bylo řádně splněno, je cena splatná do třiceti dnů ode dne převzetí, popřípadě ověření*“²¹, přičemž dle odst. 2 tamtéž si smluvní strany „*mohou ujednat dobu splatnosti delší šedesáti dnů jen tehdy, pokud to není vůči věřiteli hrubě nespravedlivé*“.²² V rámci obchodních vztahů mezi

²⁰ KINDL, Jiří; KOUDELKA, Martin. *Zákon o významné tržní síle: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 57.

²¹ Viz ustanovení § 1963 odst. 1 občanského zákoníku.

²² Viz ustanovení § 1963 odst. 2 občanského zákoníku.

odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem k této obecné soukromoprávní úpravě přistupuje třicetidenní limitace vázaná dle zákona na doručení faktury.²³

Z ustanovení § 3a písm. a) zákona o významné tržní síle není na první pohled zřejmé, jestli jsou v obchodních vztazích mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem povolena ujednání o plnění kupní ceny ve splátkách.

Standardně může úhrada za zboží probíhat před předáním zboží (tedy zálohovou platbou), nebo je naopak dodavateli kupní cena uhrazena až po dodání zboží (v tomto případě se jedná o obchodní úvěr). Obchodní úvěr může poskytnout odběrateli zdroj likvidity a financování krátkodobých finančních potřeb. Nicméně je nezbytné si uvědomit, že v situaci, kdy má odběratel významnou tržní sílu, a tudíž i větší finanční prostředky v porovnání s dodavatelem, může být ohrožena finanční likvidita dodavatele v pozici věřitele, proto je třeba brát zřetel na včasné zaplacení kupní ceny, aby tak nedocházelo k ohrožení finanční situace dodavatelů, kteří nedisponují takovými finančními prostředky jako odběratelé s významnou tržní silou.

Další možný problém představuje otázka faktického doručení faktury odběrateli s významnou tržní silou, v závislosti na převzetí potravin, potažmo ověření kvality, tedy že k faktickému doručení faktury, od níž se počítá splatnost kupní ceny, může dojít se zpožděním proti dodání potravin dodavatelem. Oslovení dodavatelé poskytli Úřadu několik smluv mezi nimi a odběrateli s významnou tržní silou, přičemž z těchto smluv vyplynulo následující. Ve smlouvách bylo zakotveno, že aby mohla být dodavatelem vystavena faktura (a následně zaslána odběrateli), musí odběratel přijmout zboží standardním způsobem²⁴, tj. může nastat situace, kdy je zboží doručeno do skladu odběratele, nicméně dojde k prodlevě mezi dodáním zboží a oficiálním převzetím ze strany odběratele. Fakticky se tak může reálná doba úhrady kupní ceny prodlužovat.

Co se týče lhůty splatnosti kupní ceny z pohledu Směrnice, ta rozlišuje, zda se jedná o pravidelnou dodávku produktů či nikoliv a zda jde o produkty podléhající rychlé zkáze či ostatní produkty. Směrnice požaduje 30denní lhůtu splatnosti v případě zemědělských produktů a potravinářských výrobků podléhajících rychlé zkáze, u ostatních zemědělských produktů a potravinářských výrobků pak lhůta splatnosti nesmí překročit 60 dní. Začátek běhu této 30denní, resp. 60denní lhůty se pak odvíjí od toho, zda se jedná o pravidelné nebo nepravidelné dodávky. U nepravidelných dodávek se odvíjí ode dne dodání nebo ode dne stanovení splatné částky, podle toho, co nastane později. U pravidelných ode dne uplynutí dohodnuté dodací lhůty, v níž byly dodávky uskutečněny, nebo ode dne stanovení splatné částky pro danou dodací lhůtu, opět podle toho, co nastane později.²⁵

²³ KINDL, Jiří; KOUDELKA, Martin. *Zákon o významné tržní síle: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 57.

²⁴ Někdy též ve smlouvách označován jako „příjem zboží bez výhrad“.

²⁵ Čl. 3 odst. 1 písm. a) Směrnice.

Návrh novely zákona o významné tržní síle opětovně stanovuje, že lhůta splatnosti ceny nesmí překročit 30 dnů ode dne doručení faktury.²⁶ Návrh novely zákona o významné tržní síle tak otázku splatnosti kupní ceny pojímá odlišně od Směrnice. V případě zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků, které podléhají rychlé zkáze, sice shodně se Směrnicí požaduje, aby lhůta splatnosti činila 30 dnů, avšak počátek běhu lhůty stanovuje odlišně. V případě zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků, které nepodléhají rychlé zkáze, jde novela nad rámec Směrnice, když neumožňuje dobu splatnosti kupní ceny 60 dní. Směrnice ale v tomto ohledu připouští, aby vnitrostátní úprava byla přísnější.²⁷ Směrnice rovněž uvádí, že její ustanovení o pozdních platbách jsou zvláštními pravidly pro zemědělské a potravinářské odvětví k ustanovením o lhůtách splatnosti stanovených ve Směrnici 2011/7/EU.

Poznátky ze sektorového šetření

Úřad prostřednictvím sektorového šetření zjišťoval poznátky z praxe, které se týkají jednak smluvně stanovené lhůty splatnosti kupní ceny a jednak faktické doby úhrady kupní ceny ze strany odběratelů. Úřad se rovněž jako v předchozí kapitole zaměřil na širší spektrum dodavatelů, a to jak pěstitelů, tak zpracovatelů potravin a dále spolků, svazů, uníí či komor sdružujících dodavatele potravin. Informace stran způsobu uzavírání smluv získal Úřad prostřednictvím žádosti k podání informací a předložení podkladů.

Oproti zjištěním týkajících se formy smlouvy, kdy bylo písemně uzavíráno spíše méně smluv než ústně, v případě splatnosti kupní ceny byla ve většině případů dodržena lhůta splatnosti do 30 dnů, a to bez ohledu na to, zda měl odběratel významnou tržní sílu či nikoliv. Celkem 49 oslovených dodavatelů uvedlo, že standardní lhůta splatnosti je 30 dnů (v několika případech i méně).²⁸ V odpovědích se nicméně objevily i informace o tom, že u některých odběratelů jsou smluvně zakotveny lhůty splatnosti, které v některých případech výrazně přesahovaly 30 dnů.²⁹

Obecně lze potvrdit, že odběratelsko-dodavatelský řetězec se v otázce lhůty splatnosti kupní ceny mnohem více drží 30denní splatnosti. Jistý vliv bude mít zcela nepochybně i fakt, že na rozdíl od povinné písemné formy je 30denní splatnost kupní ceny zakotvena již v občanském zákoníku.³⁰ Avšak vzhledem ke skutečnosti, že Úřad neobdržel z výše uvedených důvodů od všech dodavatelů požadované písemné smlouvy, se Úřadu nepodařilo ve všech

²⁶ Viz znění navrhovaného ustanovení § 3b odst. 1 písm. a) návrhu novely zákona o významné tržní síle.

²⁷ Důvodová zpráva k zákonu, kterým se mění zákon č. 395/2009 Sb., o významné tržní síle při prodeji zemědělských a potravinářských produktů a jejím zneužití, ve znění pozdějších předpisů [online], s. 35. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=174&CT1=0>

²⁸ Pro úplnost Úřad uvádí, že z těchto 49 dodavatelů uvedlo celkem 7, že v některých ojedinělých případech dojde ze strany odběratele k opoždění s úhradou faktury, nicméně se nejedná v těchto případech o situaci, kdy by byla pozdější splatnost uvedena přímo ve faktuře, ale o situaci, kdy dojde k prodlení na straně odběratele s úhradou kupní ceny.

²⁹ Mezi odpověďmi oslovených dodavatelů se vyskytovaly informace o splatnosti ve lhůtě 60 dnů, a dokonce u jednoho osloveného dodavatele měli odběratelé lhůtu splatnosti 110, resp. 120 dnů od doručení faktury.

³⁰ Viz ustanovení § 1963 odst. 1 občanského zákoníku.

případech ověřit, zda je překročení lhůty splatnosti dle ZVTS pouze prodlením odběratele s placením, nebo se jedná o smluvní ujednání. Nutno rovněž dodat, že v současné době by takové ujednání bylo v rozporu se zákonem o významné tržní síle za předpokladu, že by se ho dopouštěl odběratel s významnou tržní silou.

Pohled komor, spolků, svazů a unií

V rámci předmětného sektorového šetření Úřad oslovil spolky, svazy, unie a komory. Předmětná uskupení dodavatelů se mimo jiné zaměřují na prosazování potřeb svých členů navenek a ochranu společných zájmů. Úřad od spolků, svazů, unií a komor chtěl zejména zjistit, zda disponují informacemi o formě, v jaké jejich členové uzavírají smlouvy, případně zda ze strany svých členů nedisponují informacemi, jež by mohly naznačovat možné porušení zákona o významné tržní síle.

Úřad neobdržel ve vztahu ke lhůtě splatnosti v odběratelsko-dodavatelských vztazích od některých spolků, svazů, unií ani komor téměř žádné informace. Jednalo se zejména o konstatování, že úprava obchodních smluv členů je předmětem obchodního tajemství, případně že tyto údaje nezpracovávají nebo nemají ze strany svých členů k dispozici.

„Vzhledem k tomu, že nemáme přístup do účetnictví našich členů, nemůžeme poskytnout informace o splatnosti faktur.“ (Jedno z profesních sdružení dodavatelů)

Úřad nicméně obdržel i informace, že by překročení 30denní lhůty splatnosti mělo být v zemědělském a potravinovém řetězci celkem často se vyskytujícím problémem, nicméně Úřadu nebylo přesněji sděleno, zda se jedná o jednorázové nedodržení lhůty splatnosti, anebo zda je toto již přímo smluvně zakotveno.

„S pozdějším uhrazením faktury, které překročilo lhůtu 30 dnů, má zkušenosti přes 80 procent členů. Jedná se například...“ (Jiné z profesních sdružení dodavatelů)

S ohledem na skutečnost, že ne všechna profesní sdružení dodavatelů, která byla Úřadem oslovena, poskytla Úřadu dostatek informací (s odvoláním na obchodní tajemství nebo na fakt, že tyto informace o svých členech neshromažďují), Úřad je nucen učinit závěr, že nelze z těchto odpovědí vyvodit jiné závěry než obecné potvrzení údajů uvedených ze strany dodavatelů.

Shrnutí a doporučení pro praxi

Ve třetí kapitole závěrečné zprávy o výsledku sektorového šetření se Úřad zaměřil na náležitost smlouvy spočívající ve lhůtě splatnosti kupní ceny v odběratelsko-dodavatelských vztazích.

Z poskytnutých informací jasně vyplynulo, že v porovnání s písemnou formou smlouvy, které se věnovala druhá kapitola, je výrazně častěji naplněn požadavek splatnosti kupní ceny

do 30 dnů od doručení faktury, a to i na nižších úrovních odběratelsko-dodavatelského řetězce. Přestože Úřad požadoval zaslání písemných smluv, ne všichni dodavatelé tomuto požadavku vyhověli. Úřad proto neměl možnost ověřit u všech oslovených dodavatelů, zda jejich tvrzení odpovídá realitě. Rovněž z tohoto důvodu nebylo možné ověřit u dodavatelů, kteří uvedli, že dochází ke zpoždění placení, zda se jedná o jednorázové prodlení odběratele s placením, nebo o opakující se problém, případně o problém zakotvený ve smlouvách. Obdobně neurčité a nedostatečné byly i odpovědi některých spolků, svazů, unií a komor, která sdružují dodavatele.

Lze nicméně uvést, že většina zkoumaných odběratelsko-dodavatelských vztahů v zemědělském a potravinovém řetězci již dnes splňuje požadavek maximální lhůty splatnosti 30 dnů od doručení faktury dodavateli.

Z výstupů sektorového šetření plynou následující doporučení pro praxi:

1. V odběratelsko-dodavatelských vztazích je třeba zaměřit se na uvedení smluvních ustanovení o splatnosti kupní ceny do souladu se zákonem významné tržní síle. Dále je vhodné prověřit, zda přes formální správnost smluvních ustanovení nedochází k faktickému zpoždování plateb za účelem prodloužení 30denní lhůty splatnosti.
2. Pro efektivnější činnost Úřadu je nepostradatelná řádná součinnost ze strany odběratelů i dodavatelů, potažmo jejich profesních sdružení. Tato spolupráce dnes často chybí nebo je nedostatečná. Všem subjektům na trhu nákupu a prodeje potravin lze doporučit využití metodické podpory Úřadu.

4. Rostoucí ceny potravin a výhodnost spolupráce v řetězci

Cenovou stabilitu lze považovat za jeden ze základních cílů každé vyspělé ekonomiky, neboť představuje nalezení určité rovnovážné pozice mezi nabídkou a poptávkou na trhu, čímž zůstává kupní síla peněz v průběhu času bez překotných změn. V České republice nastaly od druhé poloviny roku 2021 z hlediska vývoje cen neobvyklé výkyvy, kdy nejprve došlo k razantnímu zvýšení cen energií a následně se růst cen promítnul také do jiných odvětví, a to až do té míry, že meziročně došlo podle dat Českého statistického úřadu k průměrnému zvýšení spotřebitelských cen o 16 % (data za květen 2022), což je v polistopadové historii státu velmi nestandardní hodnota. Růst cen přitom dramaticky zasáhl i oblast zemědělských a potravinářských výrobků, kde např. cena konzumního chleba vzrostla meziročně o čtvrtinu, drůbežního masa pak o 30 % a např. u jedlých olejů se jednalo o zvýšení cenové hladiny dokonce o více než 47 %.³¹

Růst cenové hladiny má vždy své zdroje: primárně samozřejmě může vycházet z volné úvahy obchodníků změnit ve svých prodejnách ceny (ať už kvůli cenám konkurence, nebo třeba momentální zvýšené poptávce po určitých produktech³²). Stejně tak ale mohou zdražování iniciovat dodavatelé, a to např. v důsledku růstu svých nákladů na produkci. Příčiny významného růstu cen se rovněž mohou lišit napříč dílčími typy výrobků, což je patrné již z předchozího odstavce, kde vidíme, že ceny jednotlivých typů potravinářských produktů v posledním roce nerostly zcela rovnoměrně.

V této kapitole se zaměříme právě na příčiny růstu cen z hlediska vztahu dodavatele a odběratele a rovněž na problematiku obchodních marží a zisku v zemědělském a potravinovém řetězci. Cílem kapitoly je popsat základní parametry, které určují, do jaké míry je obchodování výhodné pro jednotlivé články řetězce. Nutno podotknout, že toto téma totiž bylo nedávno předmětem řady mediálních výstupů, a to nejen v České republice.³³ Např. v Německu v minulých měsících probíhala velmi obtížná a neobyčejně dlouhá jednání dodavatelů s odběrateli o cenách, a to v důsledku prudkého zdražování surovin, materiálů i energií. Někde nakonec k dohodě vůbec nedošlo a určité známé výrobky proto zmizely z prodejen některých řetězců.³⁴ Výsledek jednání v potravinovém řetězci ve velké míře

³¹ Indexy spotřebitelských cen - inflace - květen 2022 [online]. ČSÚ [cit. 10. 6. 2022]. <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/indexy-spotrebitelskych-cen-inflace-kveten-2022>

³² Např. na začátku pandemie covid-19 čeští spotřebitelé vykoupili z mnohých obchodů některé trvanlivé potraviny, a vzhledem k větší vzácnosti těchto potravin narostla i jejich cena. Viz Těstoviny, rýže a luštěniny jsou už v normálu [online]. Zboží a prodej [cit. 12. 6. 2022]. <https://www.zboziaprodej.cz/2020/06/17/zboziaprodej-6-7-2020-testoviny-ryze-a-lusteniny-jsou-uz-v-normalu/>

³³ Např. Nový žebříček zdražování. 20 potravin, jejichž cena za uplynulý rok vylétla nejvíce [online]. Aktuálně.cz [cit. 10. 6. 2022]. <https://zpravy.aktualne.cz/finance/nakupovani/zdrazovani-potravin/r~240d364cb96d11ecab010cc47ab5f122/v~sl:846d0e02ada09e89368eb10e92379a2a/>

³⁴ Německo: Tvrdý boj s dodavateli nemající obdoby. *Retail News*, roč. XII, č. 3/2022, s. 46-47.

ovlivňuje blahobyt spotřebitelů, u nichž se obecně požaduje, aby mohli nakupovat potraviny za únosné ceny. V tomto směru lze tématu připisovat značnou důležitost.

Jak měřit výhodnost spolupráce: obchodní marže, zisk, anebo ještě jinak?

Základním znakem každého podnikání je snaha o ekonomický profit, tedy o určité rozmnožení majetku podnikatele. Zemědělský a potravinový řetězec se však, minimálně v některých svých článcích, vyznačuje tím, že se jedná o koloběh rychloobrátkového zboží, přičemž se dodává, že prodeje lze vzhledem k četnosti realizovat s relativně nízkou marží (FMCG, *fast moving consumer goods*). V současné době se vedou diskuse o nerovnoměrnosti rozložení ziskovosti v rámci řetězce, přičemž některé subjekty, jimž chybí dostatečná vyjednávací síla, mají v řetězci operovat na hraně svých možností, zatímco jiní vykazují s řádově nižším úsilím o poznání vyšší profit.

V tomto ohledu je nutné nejprve připomenout rozdíl mezi pojmy **obchodní marže** a **zisk**. Obchodní marže je běžně chápána jako rozdíl prodejní a nákupní (pořizovací) ceny zboží. Často se udává v procentech, což předpokládá podělení výše uvedeného rozdílu cen prodejní cenou a následné vynásobení stem. Z matematického hlediska obchodní marže zásadně nemůže překročit hodnotu 100 %. Pro příklad, pořídí-li restaurátér jeden půllitr desetistupňového sudového piva za 15 Kč a prodá-li jej zákazníkovi za 30 Kč, pak je obchodní marže ve výši 15 Kč, resp. 50 %. Ze své marže však restaurátér musí zaplatit náklady na energie, servírky a úklid provozovny, nájem prostor, opravy majetku, marketing a další výdaje (např. náklady na postupné opotřebení čepovacího zařízení formou odpisů). Po odečtení všech nákladů jeho činnosti mu zbyde část marže, která se nazývá **zisk**. V rámci účetnictví se pak celková hodnota zisku označuje také obecněji jako výsledek hospodaření (a to proto, že podnikatel může skončit i v tzv. červených číslech, tedy ve ztrátě).

V rámci FMCG sektoru se často využívá také pojem **globální marže**. Ta představuje souhrn všech obchodních marží za jednotlivé výrobky dosažených vůči stejné protistraně, tj. za všechno obchodované zboží. Pro řadu obchodníků není problematické, pokud v rámci své marketingové strategie nabízí zákazníkům některé produkty dodavatelů s téměř nulovou nebo dokonce i zápornou obchodní marží (podnákupní ceny), poněvadž na jiných produktech stejné protistrany si vysokou marží vše vykompenzují. Takové chování subjektů lze popsat i jako tzv. efekt vodního lůžka.

Někdy se pojem obchodní marže zaměňuje s pojmem **obchodní přírážky**. Jak už název napovídá, přírážka ozřejmuje, kolik si podnikatel na ceně přirazí, a to formou procentuálního vyjádření. Počítá se opět jako rozdíl prodejní a nákupní ceny zboží, avšak tentokrát podělený nákupní cenou (a vynásobený stem). Využijeme-li stejný případ s restaurátérem prodávajícím čepované pivo, je evidentní, že jeho obchodní přírážka činí 100 %. Teoreticky přitom může být obchodní přírážka i mnohem vyšší než 100 %, na rozdíl od obchodní marže (pokud si např. představíme, že restaurátér v době covidové pandemie pro nedostatečnou výtoč zvedl

zákazníkům cenu za půllitr piva na 45 Kč, jeho obchodní přírážka vzrostla na 200 %, avšak obchodní marže pouze na hodnotu 66,7 %). I takto vysoká obchodní přírážka nicméně v daném odvětví nemusí stačit k tomu, aby pokryla veškeré náklady činnosti podnikatele a ještě generovala určitou míru ziskovosti.

Z výše uvedeného plyne, že výše obchodní marže ani obchodní přírážky nepřináší zcela spolehlivou představu o výhodnosti spolupráce pro podnikatele, neboť uvedené veličiny významně ovlivňuje výše nákladů podnikatele. Mnohem větší relevanci tak má výsledek hospodaření (zisk), nicméně ani tento indikátor nelze přeceňovat, neboť jeho výše bývá předmětem zdanění, a tudíž bude v podnikání racionální snaha jeho hodnotu co nejméně snižovat (zejména zahrnutím nákladů, které jsou v rámci kalkulace na hraně ekonomické oprávněnosti). Dovodit pouze z výše představených indikátorů, kdo a jak skutečně prosperuje, tak často bude zatíženo nezanedbatelným zkreslením, a při snaze o zmapování celkové hospodářské situace podnikatele se proto jeví vhodné indikátory dále rozšířit, a to např. o velikost majetku (aktiv) nebo míru zahrnutí cizích zdrojů, včetně popisu dynamické stránky těchto veličin (vývoj v čase).

V zemědělském a potravinovém řetězci se navíc počítání obchodní marže jeví jako problematické i z toho důvodu, že fyzická podstata zboží se v jednotlivých částech řetězce zpravidla mění (dochází ke zpracování surovin do hotového výrobku). Obchodní marže dává užitečné informace primárně tam, kde dochází k pouhému přeprodeji již hotových výrobků. Pokud ale určitý výrobek zpracováváme z vícero rovnocenných surovin, může být poměrně složité určit, co je nákupní cenou a co naopak nákladem, který do výpočtu obchodní marže nevstupuje. Naopak určování ziskovosti (rozdílu výdajů a příjmů, popř. nákladů a výnosů) si dokáže poradit i s touto překážkou.

Základní přehled o ziskovosti v agri-food řetězci

Zjišťování ziskovosti v zemědělském a potravinovém řetězci má dvě základní roviny: zaprvé rovinu individuální, kdy analyzujeme zisk konkrétního podnikatele na konkrétním trhu, a dále rovinu agregovanou (odvětvovou), u níž je cílem zjistit, zda se odvětví jako celek nachází v zisku, anebo ve ztrátě.

V případě individuální úrovně mohou velmi dobře posloužit účetní závěrky dostupné ve sbírce listin obchodního rejstříku. V rámci výkazu zisku a ztrát je každoročně vyčíslen výsledek hospodaření té či oné společnosti. Povinnost mít účetní výkazy v plné podobě se ovšem váže pouze na větší účetní jednotky. V případě malých podnikatelů, zejména malých zemědělců, kteří mnohdy ani nevedou podvojný účetnictví a daňovou povinnost plní např. na základě výdajového paušálu (zdaněno je určité procento z dosažených příjmů, výdaje nejsou správci daně dále prokazovány), již odpovídající informace o individuální ziskovosti nebývají k dispozici.

Na rovině odvětvové lze spatřovat obdobný trend. Jelikož státní statistika vychází mj. z údajů z účetních závěrek, lze si učinit relativně spolehlivou představu o ziskovosti třeba v odvětví zpracovatelského průmyslu a obvykle též u jednotlivých článků obchodu, avšak v případě zemědělství už je situace o něco složitější. Právě proto se při shromažďování informací vztahujících se na úplný počátek řetězce postupuje častěji formou výběrových šetření (tj. odhad na základě dotazování náhodného vzorku zemědělců).³⁵ To ale neznamená, že by statistika podobná odvětví obchodu nebo zpracovatelskému průmyslu zcela absentovala.³⁶

Z dostupných statistických údajů o trzích v zemědělském a potravinovém řetězci vyplývají následující zjištění: zaprvé je třeba uvést, že zemědělství, zpracovatelský průmysl i obchod se celkově nacházejí, resp. ve zkoumaném období nacházely v zisku. Pokud jde o zemědělství, odhadovaný ekonomický výsledek (měřen jako tzv. podnikatelský důchod) za rok 2021 podle ČSÚ činil téměř 22 mld. Kč³⁷, nicméně tato hodnota byla některými šetřeními relativizována. Např. podle údajů z výběrového šetření Zemědělského svazu jde pouze o cca 9 mld. Kč.³⁸ Tak zásadní rozdíl hodnot u obou zdrojů jen potvrzuje, že kvantifikovat výhodnost ekonomické činnosti v řetězci je nejsložitější právě u zemědělských prvovýrobců.

Co se týče dat za potravinářský průmysl, lze využít primárně údaje z aplikace Panorama zpracovatelského průmyslu³⁹, kterou zajišťuje Ministerstvo průmyslu a obchodu a která umožňuje členění na odvětvové kategorie podle klasifikace CZ-NACE. Podle této aplikace skončilo v roce 2020 odvětví výroby potravinářských výrobků (CZ-NACE 10 a 11) v zisku zhruba 14 mld. Kč a odvětví výroby nápojů přibližně v zisku přes 8 mld. Kč.

U jednotlivých odvětví obchodu a služeb nabízí Český statistický úřad podrobnou a pravidelně aktualizovanou statistiku, která informuje – opět v členění klasifikace CZ-NACE – o počtu subjektů v odvětví, jejich agregovaném obratu, obchodní marži, nákladech či výsledku hospodaření.⁴⁰ Právě poslední proměnná je pro tuto kapitolu nejvýznamnější. V odvětví 46.2 Velkoobchod se základními zemědělskými produkty a živými zvířaty činil agregovaný výsledek

³⁵ Viz např. Zisk v zemědělství stoupl o dvě miliardy na víc než 19 miliard korun, uvedl ministr Toman [online]. Lidovky.cz [cit. 13. 6. 2022]. https://www.lidovky.cz/byznys/zisk-v-zemedelstvi-stoupl-o-dve-miliardy-na-vic-nez-19-miliard-korun-vedl-toman.A200109_135409_firmy-trhy_ele

³⁶ Blíže Souhrnný zemědělský účet - předběžné výsledky - 2021 [online]. ČSÚ [cit. 13. 6. 2022]. <https://www.czso.cz/csu/czso/souhrnny-zemedelsky-ucet-predbezne-vysledky-v55tox917j>

³⁷ Souhrnný zemědělský účet 2021 – komentář. [online]. ČSÚ [cit. 13. 6. 2022]. <https://www.czso.cz/documents/10180/164129910/27013122k.pdf/3fe27777-b0ab-4186-8508-3f8cd9c3b29e?version=1.3>

³⁸ Zemědělský svaz: Zisk v zemědělství loni klesl o 800 milionů na 9,1 miliardy Kč. [online]. ČTK - České noviny [cit. 13. 6. 2022]. <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/zemedelsky-svaz-zisk-v-zemedelstvi-loni-klesl-o-800-milionu-na-9-1-miliardy-kc/2174641>

³⁹ Interaktivní prohlížeč ekonomických ukazatelů zpracovatelského průmyslu [online]. Ministerstvo průmyslu a obchodu [cit. 13. 6. 2022]. <https://www.mpo.cz/cz/prumysl/zpracovatelsky-prumysl/panorama-zpracovatelskeho-prumyslu/interaktivni-prohlizec-ekonomickych-ukazatelu-zpracovatelskeho-prumyslu--258357/>

⁴⁰ Obchod - časové řady - roční ukazatele [online]. ČSÚ [cit. 13. 6. 2022]. https://www.czso.cz/csu/czso/1-malavfucr_b

hospodaření podniků za rok 2020 přes 1,5 mld. Kč, v odvětví 46.3 Velkoobchod s potravinami, nápoji a tabákovými výrobky se pak jednalo o 8 mld. Kč (to mimochodem odpovídá zisku z výroby nápojů uvedeném v předchozím odstavci). U odvětví CZ-NACE 47.11 Maloobchod s převahou potravin, nápojů a tabákových výrobků v nespécializovaných prodejnách dosáhly podniky celkového zisku téměř 19 mld. Kč, což potvrzuje mimořádnou popularitu tzv. one-stop shopů. Naproti tomu v odvětví 47.2 Maloobchod s potravinami, nápoji a tabákovými výrobky ve specializovaných prodejnách tvořil agregovaný zisk jen zhruba 0,6 mld. Kč.

Ve veřejné databázi ČSÚ se ovšem nachází také údaje za stravování a pohostinství (CZ-NACE 56), kde v roce 2020 – pravděpodobně v důsledku pandemie covid-19 – celkové náklady převýšily o zhruba jednu miliardu Kč celkové výnosy, a tudíž toto odvětví, na rozdíl od doposud zmiňovaných, vykazovalo ztrátu.⁴¹ Dočasná ztrátovost daného odvětví se však dala vzhledem k okolnostem a průběhu pandemie očekávat.

Co je podle dotčených subjektů příčinou značného růstu spotřebitelských cen?

Jak vyplývá z předchozí části, i přes makroekonomické problémy dokázaly subjekty působící na valné většině trhů v zemědělském a potravinovém řetězci generovat kladný výsledek hospodaření. Dopady zvyšující se míry inflace, která významně narostla koncem roku 2021 a v roce 2022 prozatím kulminuje (viz výše), však byly schopny ziskovost některých subjektů i konkrétních odvětví silně ohrožit, a to zejména proto, že v řetězci bývají dojednány určité pevné jednotkové ceny produktů a jejich modifikace se mnohdy jeví jako složitá kvůli sjednanému formálnímu procesu změny cen (např. nutnost zaslání výpovědi cen s předstihem několika měsíců, následně vyjednávání o nových cenách apod.). Jelikož ceny bylo nutné upravovat, dodavatelé byli nuceni zahájit vyjednávání se svými obchodními partnery, přičemž výsledek vyjednávání v podobě nové, oboustranně přijatelné výše jednotkové ceny zboží nebylo možné považovat za zcela automatický.⁴²

Úřad v sektorovém šetření u různých subjektů stojících v řetězci na dodavatelské i odběratelské straně zkoumal, jaké příčiny mělo v období od listopadu 2021 do dubna 2022 razantní zvýšení maloobchodních cen potravin, a odkud vyvěraly požadavky na změnu dojednaných cen zboží. Primárně cílil na **názory obchodníků**, zejména pak obchodních řetězců, neboť právě tyto subjekty stanovují prodejní cenu potravin na maloobchodním (spotřebitelském) trhu, a do značné míry proto určují, jak vysoká bude míra inflace u potravin.

⁴¹ Veřejná databáze - Vybrané ukazatele ubytování, stravování a pohostinství [online]. ČSÚ [cit. 13. 6. 2022]. <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&katalog=31030&pvo=OBU04&str=v75#w=>

⁴² K tomu je nutné podotknout, že dosavadní zákon obsahuje v § 3a písm. d) ustanovení o garantované platnosti kupní ceny, která ve smlouvě nesmí překročit tři měsíce od data první dodávky potravin, na kterou byla kupní cena sjednána. Fixování úrovně cen tedy má své meze. V návrhu novely nicméně již podobné ustanovení není obsaženo.

Ačkoli žádosti na obchodníky Úřad zasílal izolovaně od sebe, byla překvapivá neobyčejně vysoká míra shody v odpovědích maloobchodníků k tématu zdražování v posledním půlroce. Podle názoru obchodníků vycházel růst maloobchodních cen z 90 až 100 % z požadavků dodavatelů na zvýšení nákupních cen. Tyto požadavky jsou přitom často opakované. Situace podle některých dospěla tak daleko, že někteří dodavatelé mají požadavek na nové, vyšší jednotkové ceny za své dodávky každý měsíc. Jeden z obchodních řetězců například na otázku k uvedenému tématu reagoval takto: *„Z našeho pohledu dochází k opakovanému zdražování i trendu růstu cen ve všech potravinových skupinách, které jsou naprosto nekontrolovatelné a působí naší společnosti značné problémy. Zdražování tuzemských dodavatelů či distributorů je neúměrné s porovnáním zdražení zahraničních výrobců, s kterými dlouhodobě spolupracujeme.“*

Obchodníci dále upozorňují, že u řady potravin ani celý rozdíl v nákupní ceně způsobený novými požadavky dodavatelů nepromítají do maloobchodních cen, neboť si jsou vědomi nutnosti zachování své konkurenceschopnosti na maloobchodním trhu, který je z velké části postaven na tvrdé cenové soutěži. I přes poměrně razantní zvýšení cen na pultech, o němž bylo pojednáno výše, tak inflace prodejních cen na maloobchodním trhu zatím dle obchodníků v plné míře nekopíruje inflaci nákupních cen ve vztahu mezi dodavatelem a odběratelem, což z dlouhodobějšího hlediska může znamenat, že zdražování potravin ve vztahu ke spotřebitelům ani v situaci současné průměrné 16% inflace (v meziročním srovnání) úplně neskončilo. Na druhou stranu je ale vzhledem k neobyčejně vysokému množství zalistovaných položek značně obtížné ověřit, do jaké míry uvedené tvrzení odpovídá realitě v obchodních vztazích.

Řada obchodníků si rovněž všímá, že požadavky na růst cen nejsou v jednotlivých potravinových segmentech rovnoměrné. Největší dynamika vývoje cen se projevila v segmentu pekařských výrobků (či šířeji výrobků z obilovin a mouky), olejů, některých druhů masa (např. drůbeží, hovězí apod.) a rovněž másla. V těchto segmentech dodavatelé podle obchodníků běžně argumentují možnými výpadky v dodávkách, které jsou způsobeny prvořadě válečným konfliktem na Ukrajině. Zvýšení cen rovněž způsobilo určité předzásobování zákazníků těmito surovinami. Např. jeden z obchodních řetězců reportoval, že u produktů, jako je např. mouka nebo olej, zákazníci začali jeho zásoby vykupovat ve velkém, což přineslo vyšší poptávku po zboží, u něhož může být do budoucna problematická dostupnost, a tím ještě vyšší růst ceny.

Zdůvodnění zdražování ze strany dodavatelů tedy podle obchodníků primárně spočívá ve zdůraznění nestability trhů, kterou zapříčinila situace na Ukrajině. Ukrajinu přitom lze považovat za významného producenta některých typů potravin pro světový trh, a pokud se daná produkce náhle omezí nebo je nejistá, jsou odběratelé z různých koutů světa nuceni

zajišťovat dodávky jinde, čímž se snižuje nabídka těchto surovin v Evropě a současně roste jejich vzácnost.⁴³

Vyjednávání o nových cenách se nicméně podle obchodníků často nese i v duchu poukázání na zdražování cen energií, pohonných hmot, krmných směsí, dopravních služeb a v neposlední řadě i ceny lidské práce, neboť mzdy v potravinářství nebývají vysoké, kvůli čemuž se odvětví dlouhodobě potýká s nedostatkem personálu. Obchodníci pak jako protiargument využívají např. pohled na ceny na komoditních burzách, poukaz na nutnost zvýšení vlastní efektivity (např. řetězce reportovaly, že díky vnitřním provozním opatřením nejsou zatím nuceny promítat celý rozdíl v nákupních cenách do cen prodejních), ale i nutností konkurenceschopnosti cen v jejich prodejnách.

Že dodavatelé v poslední době požadovali po svých odběratelích zvýšení nákupních cen potravin, potvrdili v šetření rovněž někteří **zástupci dodavatelů**. I oni však používají argument o tom, že zdražení vstupů se zatím v plné míře nepromítlo do jejich prodejních cen, což podporuje další inflační očekávání. Jeden ze zástupců dodavatelů např. uvedl na konkrétním příkladu, že zatímco spotřebitelské ceny kuřat se měly za poslední půlrok (11/2021 až 4/2022) zvýšit cca o sedm procent a jateční výkupní ceny kuřat jen o cca čtyři procenta, vstupní náklady pro dodavatele rostly výrazně rychleji. Krmné směsi zdražily o 45 až 50 %, nafta o 50 %, energie o 50 až 150 % podle délky fixace a nárůst cen plynu byl ještě výraznější. Růst vstupních nákladů se tak podle mínění tohoto zástupce zatím zcela nepromítnul do prodejních cen dodavatelů. Poukaz na dramatické zvýšení cen vstupů pak byl předmětem i řady dalších odpovědí, v nichž dodavatelé hledají odůvodnění růstu cen jejich výrobků.⁴⁴ I z těchto reakcí se tedy dá usuzovat, že nynější maloobchodní ceny potravin zřejmě ještě nedosáhly své kulminace.

Úřadu se v rámci sektorového šetření podařilo získat též poměrně obsáhlou a kvalifikovanou odpověď zástupce dodavatelů z oblasti zpracování olejnin, tedy odvětví, které je nynější inflací postiženo v nejvyšší míře. Ten rozebral aktuální situaci následovně: *„Ukrajina dodává do Evropské unie řepku a slunečnici. Vzhledem k tomu, že řepka byla dodána do EU v druhé polovině roku 2021, nevznikly žádné nedostatky na evropském trhu, ale nejistota vyvolala zvýšení ceny řepky v EU i ČR o 40 až 45 %. U slunečnice je situace závažnější, protože do EU nebylo v první polovině roku 2022 dodáno řádově 4 miliony tun slunečnice a slunečnicový trh se zcela zhroutil. Ceny slunečnice se zvýšily o 50 %. To vše vedlo k růstu cen řepkových a slunečnicových olejů o 80 až 100 % pro spotřebitele.“*

⁴³ Podrobněji např. Kvůli válce na Ukrajině hrozí globální nedostatek jídla, varuje šéf Světového potravinového programu [online]. iRozhlas.cz [cit. 14. 6. 2022]. https://www.irozhlas.cz/ekonomika/nedostatek-jidla-katastrofa-psenice-slunecnicovy-olej-export-svetovy-potravinovy_2203300524_hyh

⁴⁴ Nutno však podotknout, že mnozí zástupci dodavatelů (některá odvětvová sdružení) s Úřadem příliš nespolupracovali a odpovídali způsobem „nevíme, nesledujeme“. Jejich odpověď ke stavu odvětví přitom mohla působit jako argumentační protiváha k argumentům obchodníků, podle nichž zdražování vychází z požadavků dodavatelů.

Tento zástupce dále dodává, že ačkoliv se dnes (květen 2022) např. řepka prodává zhruba o 33 % dráž než na začátku roku, výsledný výrobek v podobě řepkového oleje, který projde přes obchodníka, zpracovatele a končí ve velkoobchodech, zdražil o 50 až 60 % za posledního půl roku. Podle Úřadu lze z těchto hodnot vyvodit, že kromě hlavní příčiny v podobě značného systémového stresu na tomto trhu (nejistá očekávání produkce zvyšující vzácnost komodity), který byl vyvolán válkou na Ukrajině, se do dodavatelských cen v menší, ale rozhodně nezanedbatelné míře, promítá také již uvedené zvýšení cen energií, dopravy nebo mzdových nákladů.

Pokud se jedná o prvovýrobce řepky a slunečnice v České republice, zástupce z odvětví olejin rovněž upozornil, že cenu i nadále nabízí obchodníci s komoditami (brokeři, výkupny) a že čeští producenti olejin nemají dostatečnou sílu na to danou cenu ovlivnit, mohou ji pouze odmítnout. Iniciaci zdražování tedy připisuje primárně chování těchto obchodníků a současně objektivní situaci na trhu, která takové chování umožňuje. Zajímavé je pak i tvrzení, že situaci určitým způsobem ovlivnila též pandemie covid-19, neboť v době omezování ekonomiky činilo značný problém zajistit plnou výrobu, což se podepsalo na celkové nižší nabídce olejin na českém trhu. Už v tomto okamžiku tedy mohla vzniknout prvotní příčina současné vzácnosti, a tím pádem i vysoké ceny produktů z olejin na českém trhu.

Závěr

Česká republika se v rámci evropského srovnání dlouhodobě vyznačovala relativně nízkými cenami potravin. Například v roce 2020 těžili spotřebitelé v Česku ze šestých nejnižších cen v rámci srovnání podle indexu Eurostatu; výhodněji už spotřebitelé nakupovali potraviny jenom v Rumunsku, Polsku, Bulharsku, Maďarsku a v Litvě.⁴⁵ Ačkoliv ceny nyní průměrně rostou v celé Unii (dle posledních dat Eurostatu se jedná o cca 8 % meziroční zvýšení cen⁴⁶), v České republice je dynamika růstu cen oproti unijnímu průměru přibližně dvojnásobná, v některých konkrétních případech pak ještě vyšší. Vzhledem k těmto dlouhodobě nevídaným hodnotám inflace se Úřad při zkoumání vztahů mezi dodavateli a odběrateli zaměřil i na otázku zdrojů růstu maloobchodních cen.

Ačkoliv jednotlivé články v zemědělském a potravinovém řetězci na agregované úrovni vykazovaly v rámci svých odvětví celkově ziskovost (s výjimkou odvětví stravování a pohostinství, na kterou značně dopadly vlivy pandemie covid-19), aktuální situace, jíž kromě pandemie formoval také válečný konflikt na Ukrajině či skokové zvýšení cen energií, přinesla snahy subjektů z nabídkové strany jednotlivých trhů v řetězci o úpravu sjednaných cen. Z provedeného šetření se přitom potvrzuje, že impuls ke zdražení vyplynul v první řadě

⁴⁵ Comparative price levels for food, beverages and tobacco [online]. Eurostat [cit. 14. 6. 2022]. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Comparative_price_levels_for_food_beverages_and_tobacco

⁴⁶ Např. Inflation in the euro area [online]. Eurostat [cit. 14. 6. 2022]. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Inflation_in_the_euro_area

od dodavatelů potýkajících se s rostoucími cenami vstupů, na což obratem reagovali určitým zdražením i maloobchodníci.

Současně jak odběratelé, tak i dodavatelé shodně tvrdí, že růst svých nákladů prozatím nepromítli do prodejních cen v plné míře, což může znamenat, že maloobchodní ceny se ani v současné chvíli, tedy po zhruba půlroční nestabilitě, prozatím neustálily v nové ekonomické rovnováze. Z šetření rovněž plyne, že inflaci u zemědělských a potravinářských produktů vyvolávají nejen reálné jevy (růst cen vstupů), ale také značná nejistota některých trhů o budoucí velikosti nabízeného množství zboží, čímž se toto zboží stává vzácnějším, a tedy i podstatně dražším. V této nepřehledné situaci se dá očekávat, že bude značně růst význam privátních značek, a to zejména kategorie tzv. *price fighterů*, tedy výrobků základní kvality za nejnižší ceny ve své kategorii.

Poněvadž za dané situace dochází k častým úpravám smluvních podmínek (zejména podmínek cenových), lze subjektům na trhu nákupu potravin za účelem dalšího prodeje v České republice doporučit, aby přinejmenším ve vztazích, kde existuje významná tržní síla odběratele, docházelo k průkaznému písemnému zaznamenávání jednotlivých změn smlouvy a dané změny byly přijímány po oboustranné dohodě, tedy nikoli formou jednostranného vynucování. Z hlediska aktuálně účinného zákona nadále platí rovněž to, že není přípustné, aby odběratel např. sjednával určité zpětné bonusy s výjimkou množstevní slevy, které nejsou zřejmé z daňového dokladu. Konečná kupní cena za dodávané zboží, samozřejmě při respektování případného dodatečného uplatnění množstevní slevy (a případně paralelně poskytovaných služeb), musí být oběma stranám kontraktace zřejmá již před provedením obchodní transakce.

5. Inovativní řešení využívané pro předávání kmenových dat potravin

V rámci sektorového šetření se Úřad zaměřil rovněž na problematiku *kmenových dat potravin* předávaných dodavateli odběratelům prostřednictvím *zpoplatněných služeb* poskytovaných třetími osobami s využitím sofistikovanějších technologií. Úřad se zabýval charakterem těchto služeb a jejich nediskriminačním poskytováním z pohledu ZVTS a Směrnice, což je určující pro vymezení požadavků kladených touto legislativou na okolnosti sjednávání úplatného způsobu sdílení produktových dat potravin, pokud je odběratelem subjekt disponující významnou tržní silou.

Kmenová data potravin zahrnují nejrůznější údaje týkající se přímého vztahu mezi dodavatelem a odběratelem, jakož i údaje podstatné pro konečného spotřebitele, což je potřebné zejména s ohledem na on-line prezentaci produktů (např. název, identifikace, rozměry, hmotnost, způsob balení, složení, datum použitelnosti nebo minimální trvanlivosti, obsah alergenů, může se jednat rovněž o vizualizaci produktu apod.). Je však třeba předeslat, že tato kapitola není zaměřena na obsah kmenových dat potravin, ale pouze na formu jejich předávání ze strany dodavatele odběrateli.

Výměna produktových kmenových dat

Při zalistování nové položky a při změnách atributů již obchodovaného produktu potřebuje odběratel kmenová produktová data daného výrobku. Dodavatel obchodující s větším počtem odběratelů se tak v praxi velmi často potýká s větším množstvím různě koncipovaných tzv. *zalistovacích karet*,⁴⁷ jejichž náplň a strukturu určuje odběratel, a *produktových portálů* jednotlivých odběratelů. Předávání kmenových dat je často řešeno prostřednictvím více či méně vycizelovaných tabulek v Excelu, popř. jiném prostředí, které dodavatel zasílá odběrateli e-mailem nebo k předání může docházet prostřednictvím odběratelova portálu. V úvahu přichází řešení zprostředkované za úplatu třetími osobami, kdy jsou kmenová data daného produktu dodavatelem v určité formě primárně zadána pouze jednou na určité místo (např. do *produktového katalogu dat* spravovaného poskytovatelem služby) s tím, že by k takto dodavatelem poskytnutým datům mělo přístup více odběratelů k tomu řádně zaregistrovaných a dodavatelem zmocněných. Samozřejmým předpokladem je pak kontinuální aktualizace a průběžná údržba kmenových dat produktů. Uvedené řešení celý proces předávání produktových dat výrazně zefektivňuje a optimalizuje. Své využití toto inovativní řešení nachází rovněž v oblasti zabezpečení vysoké kvality produktových dat jako jsou fotografie a zpracování dat pro on-line prezentaci potravin, což je dynamicky se rozvíjející oblast.

⁴⁷ Zalistovací karta je odběratelem vyhotovený formulář (zpravidla excelovská tabulka), do něhož dodavatel vkládá odběratelem definované údaje o kmenových datech dodávaných produktů.

Lze očekávat, že předávání kmenových dat potravin, ostatně jako i jiných typů produktů, bude v budoucnu směřovat k výše zmíněným inovativním přístupům. Pro zúčastněné strany – dodavatele a odběratele – bude při volbě, zda tyto služby využívat, popřípadě jakého poskytovatele těchto služeb zvolit (samozřejmě vždy na základě kooperace mezi odběratelem a dodavatelem) hrát důležitou roli počet subjektů zapojených do systému sdíleného přenosu kmenových dat, neboť benefit inovativního sdílení produktových dat se do značné míry odvíjí právě od rozsahu relevantních uživatelů.

Při rozhodování dodavatele bude vedle posouzení efektivity daného technického přínosu a ceny významnou roli sehrávat také portfolio jeho odběratelů, resp. formy, které jeho odběratelé využívají při předávání kmenových dat, resp. jaký způsob preferují do budoucna. Úvahy dodavatele pak mohou vycházet nejen z aktuální skladby odběratelů, ale mohou se odvíjet rovněž od okruhu potenciálních odběratelů.

Dodavatel se tedy při svém rozhodování bude potýkat s celou řadou neznámých, neboť další vývoj a rozšíření inovativních technologií nelze v současné době jednoznačně predikovat. Jedná se o dynamicky se rozvíjející systémy, v jejichž případě se lze oprávněně domnívat, že jejich poměrně důležitým aspektem je vzájemné ovlivňování uživatelů. Řada potenciálních uživatelů nemusí mít aktuálně na danou problematiku vyhraněný názor, může proto volit taktiku vyčkávání. **V obecné rovině ale lze mít zato, že atraktivita nových technologických řešení v oblasti poskytování kmenových dat produktů bude stoupat v důsledku zvyšování počtu uživatelů. Důležitým faktorem je nepochybně i finanční hledisko, nezanedbatelný není samozřejmě ani postoj dodavatele k využívání pokročilejších technologií.** Každopádně zde dochází k určitému přesahu, kdy vyhodnocení očekávaného benefitu nelze ze strany dodavatele posuzovat pouze na základě vztahu s jedním konkrétním odběratelem, s nímž řeší sdílení kmenových dat prostřednictvím úplatné služby poskytované třetím subjektem. Na místě je vzít v potaz synergický efekt více faktorů působících na trhu dodavatelem prodávaných produktů.

Aplikace ZVTS

Zatímco u nepotravinářských výrobků se nad rámec obecné právní úpravy v zásadě neuplatní další omezení, u potravinářských produktů a zemědělských výrobků je na uvedenou problematiku třeba nahlížet rovněž prizmatem speciální právní úpravy, kterou představuje ZVTS. V daném případě tedy vyvstává otázka, jaké požadavky klade ZVTS na okolnosti sjednávání úplatného způsobu sdílení produktových dat potravin, je-li odběratelem subjekt disponující významnou tržní silou. Této problematice je věnována další část příspěvku, spolu s úvahou, jaké změny v daném ohledu přináší návrh novely⁴⁸ ZVTS, která právě prochází legislativním procesem. Na tomto místě je však třeba zdůraznit, že ZVTS nereguluje veškeré vztahy mezi dodavateli potravin a odběrateli s významnou tržní silou. Dne 17. 4. 2019 byla

⁴⁸ Její znění je dohledatelné pod identifikačním č. materiálu KORNBFXE6J1J, č. j. OVA 443/21, č.j. předkladatele 35361/2019-MZE-11192, v eKLEPu na <https://www.vlada.cz/cz/jednani-vlady/odok/uvod-22349/>

přijata Směrnice, a přestože nebyla doposud transponována do českého právního řádu, musí Úřad její existenci v rámci své dozorové činnosti zohledňovat. Činí tak prostřednictvím eurokonformního výkladu ZVTS⁴⁹, kdy posuzuje především vztahy mezi odběrateli disponujícími významnou tržní silou a jejich dodavatelem, kteří spadají do nižšího obrátového pásma v porovnání s odběratelem potravin,⁵⁰ neboť Směrnice přihlíží k vyjednávací síle jak odběratele, tak i dodavatele.

ZVTS hovoří o *službách souvisejících s nákupem a prodejem potravin*. Jedná se o neurčitý právní pojem a není proto zcela jednoznačné, zda lze v tomto smyslu za takovou službu považovat každou službu úplatně poskytnutou dodavatelem odběratelem či třetí osobou jednající ve shodě s odběratelem. Z pohledu aplikace ZVTS je proto třeba vyjasnit, zda proces předávání kmenových dat potravin představuje službu související s nákupem a prodejem potravin, přičemž při interpretaci tohoto právního pojmu je na dané služby třeba nahlížet nikoliv pouze z formálního hlediska. Při výkladu je nezbytné zohlednit zejména materiální povahu daných služeb, tedy přihlídnout k tomu, zda dle svého charakteru, obchodních zvyklostí a obvyklého chodu věcí v dané oblasti jsou tyto služby zpravidla poskytovány v souvislosti s nákupem nebo prodejem potravin a současně přihlídnout k tomu, zda má dodavatel z takových služeb skutečný materiální prospěch.

Dospěl-li by Úřad k závěru, že se jedná o služby nemající bezprostřední materiální souvislost s nákupem nebo prodejem potravin, pak v souvislosti se sjednáváním takových služeb nelze vyloučit postih podle aktuálního znění § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS. Současně je třeba podotknout, že ani Směrnice neřeší explicitně případy služeb, které nemají přímou materiální souvislost s nákupem nebo prodejem zemědělských výrobků nebo potravinářských produktů, ale přesto jsou úplatně poskytovány prodávajícímu,⁵¹ ať již přímo kupujícímu⁵² nebo třetím subjektem jednajícím ve shodě s kupujícími. Každopádně však článek 3 odst. 1 písm. d) Směrnice zakazuje, aby kupující vyžadoval platby, které nesouvisí s prodejem zemědělských a potravinářských výrobků⁵³. Z uvedeného ustanovení Směrnice lze dovodit, že v sobě zahrnuje rovněž platby za služby, které nemají bezprostřední materiální souvislost s nákupem a prodejem potravin bez ohledu na to, jestli byly ve smlouvě sjednány nebo poskytnuty, či nikoliv.

Proces předávání kmenových dat na bázi bezúplatné kooperace

Před samotnou klasifikací úplatné služby spočívající v předávání kmenových dat potravin z pohledu ZVTS, resp. Směrnice, je na místě věnovat pozornost samotnému procesu předávání kmenových dat, který historicky probíhal, a dosud je taktéž převážně realizován, na bázi

⁴⁹ Srov. odst. 40 až 51 rozhodnutí sp. zn. ÚOHS-S0026/2019/TS, č. j. ÚOHS-14199/2022/462 ve věci HRUŠKA, spol. s r.o. zde dne 2. 5. 2022, dostupné na <https://www.uohs.cz/cs/vyznamna-trzni-sila/sbirky-rozhodnuti.html>

⁵⁰ Obrátové kategorie stanoví čl. 1 odst. 2 Směrnice.

⁵¹ ZVTS definuje pojem dodavatel, Směrnice zavádí pojem prodávající.

⁵² ZVTS definuje pojem odběratel, Směrnice zavádí pojem kupující.

⁵³ Pojem zemědělských produktů a potravinářských výrobků, se kterým pracuje Směrnice, je širší než pojem potravina.

bezúplatné kooperace mezi dodavatelem a odběratelem. V tomto případě tedy není na místě hovořit o bezúplatné službě v pravém slova smyslu, ale spíše o vzájemné součinnosti dodavatele a odběratele, která je nezbytná k zajištění obchodní spolupráce. Jak dodavatel, tak odběratel jsou zainteresováni na efektivním předávání kmenových dat potravin, včetně jejich aktualizace. Je zcela logické, že požadavky na obsah a strukturu dat, nejčastěji formou tzv. zalistovacích karet, definuje odběratel. Stejně tak odběratel určuje formu přenosu těchto dat (např. dodavatel zasílá zmíněné zalistovací karty odběrateli prostřednictvím e-mailu, údaje vkládá prostřednictvím portálu odběratele apod.), někteří z odběratelů mohou dodavatelům nabízet více variant. Odběratel pak již takto získaná data zpracovává dále ve svých interních systémech. Jedná se o potřebné, standardní, formalizované a efektivní řešení vzájemné spolupráce, které není zpoplatněno a které lze považovat z pohledu ZVTS za nezávadné.

Proces předávání kmenových dat prostřednictvím třetího subjektu

V momentě, kdy do procesu předávání kmenových dat mezi dodavatelem a odběratelem vstupuje třetí subjekt, kterému dodavatel v této souvislosti hradí platby, se již bezesporu jedná o úplatnou službu poskytovanou dodavateli, u které je třeba hodnotit její souladnost se ZVTS. Vždy se bude jednat o proces založený na kooperaci dodavatele a odběratele (bez ohledu na to, zda je třetí subjekt s odběratelem případně propojen smluvně, majetkově nebo na základě jiných skutečností). Jak je uvedeno výše, Úřad by danou službu neměl posuzovat pouze z formálního hlediska, z jehož pohledu se o službu související s nákupem nebo prodejem skutečně jednoznačně jedná, ale měl by zohlednit především materiální souvislost dané služby s nákupem a prodejem potravin.

Především je třeba předeslat, že činnost spočívající v předávání kmenových dat ze strany dodavatele odběrateli je aktivita nejen přímo související s nákupem a prodejem potravin, ale dokonce se jedná o činnost zcela nezastupitelnou, bez níž by nákup a prodej potravin nemohl být vůbec realizován. Historicky a v převažující míře i dnes je tato výměna kmenových dat realizována *bezúplatně* prostřednictvím standardní komunikace vedené mezi dodavatelem a odběratelem, přičemž lze tuto komunikaci v zásadě označit za nedílnou součást standardní provozní agendy jak dodavatele, tak odběratele. Asi lze stěží namítnout něco proti inovaci v oblasti poskytování produktových dat, na které se za úplatu podílí třetí subjekt. Přitom iniciátorem využívání modernějšího technologického řešení může být nejen odběratel, ale i sám dodavatel, pokud v daném přístupu spatřuje benefit. Dle Úřadu je ale třeba vzhledem k souvisejícím okolnostem mít na zřeteli, že byť se z technologického hlediska jedná o efektivnější, inovativní řešení, na kvalitativně vyšší úrovni, představuje služba spočívající ve sdílení kmenových dat poskytovaná dodavateli třetí osobou za úplatu v zásadě ekvivalent předchozí, dosavadní formy zajištění části běžné provozní agendy, která byla realizována ve vlastní režii dodavatele.

Úřad se proto přiklání k závěru, že z pohledu ZVTS je na službu sdílení dat poskytovanou za úplatu dodavateli třeba nahlížet tak, že se jedná o službu pro dodavatele zpravidla zbytnou,

u níž absentuje přímá materiální souvislost s nákupem či prodejem potravin. V uvedené souvislosti je nutné se zaměřit rovněž na to, zda ze strany odběratele disponujícího významnou tržní silou nedochází k vytváření neúměrného tlaku na dodavatele spočívajícího v tom, že přechod z dosavadní pro dodavatele bezúplatné formy poskytování kmenových dat výrobků na jiný, pro dodavatele již zpoplatněný způsob sdílení produktových dat potravin, neakcentuje odběratel jako podmínku pokračování další obchodní spolupráce s dodavatelem, popřípadě jako nezbytnou podmínku jejího započítí. Jak je uvedeno výše, v daném případě by takovýto postup odběratele mohl být postižen podle § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS, dle něhož je zneužitím významné tržní síly sjednávání nebo uplatňování smluvních podmínek, které vytvářejí výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran.

Doporučení pro praxi

Dle stanoviska Úřadu by v případě, že se jedná o obchodní vztah dodavatele disponujícího významnou tržní silou a dodavatele spadajícího do nižší obrátové kategorie v porovnání s odběratelem, ze strany dodavatelů mělo být zapojení do elektronického systému využívání zpoplatněných služeb sdílení produktových dat výhradně na bázi dobrovolnosti. Úřad považuje za klíčové, aby odběratel v daném ohledu respektoval vůli dodavatele. Na tomto místě je třeba poznamenat, že existuje poměrně tenká hranice mezi korektním doporučením odběratele spočívajícím v motivaci dodavatele k přechodu od dosavadní bezúplatné formy předávání kmenových dat k využívání úplatné služby poskytované třetím subjektem, a to prostřednictvím vyzdvižení benefitů dané služby pro dodavatele, a mezi nekorektním přístupem odběratele, který by z pohledu dodavatele mohl být vyložen jako podmínka pokračování obchodní spolupráce, či jejího zahájení. Pokud se dodavatel, navzdory doporučení odběratele, dobrovolně nerozhodne přistoupit na zpoplatněné inovativní řešení poskytování kmenových dat, odběratel by mu měl umožnit nadále využívat dosavadní mechanismus bezúplatného předávání kmenových dat potravin, popř. nabídnout variantní formu bezúplatného řešení. Finální rozhodnutí o případném využívání uvedené zpoplatněné služby by mělo být ponecháno zcela na dodavateli potravin. Ten by měl vyhodnotit předpokládaný benefit, a to zejména na základě komparace předpokládaného snížení administrativní zátěže (časová úspora, vyšší efektivnost, snížení chybovosti předávaných kmenových dat apod.) versus cenové podmínky dané služby. Roli při rozhodování může sehrávat řada dalších faktorů, mimo jiné například rovněž postoj dodavatele k inovativním technologickým nástrojům.

V rámci sektorového šetření nebyl zaznamenán četný výskyt využívání zpoplatněných služeb spočívajících v inovativním technologickém řešení předávání produktových dat. Nelze nicméně přehlédnout tendence směřující k tomu, že se rovněž oblast nákupu a prodeje potravin bude ubírat, resp. již ubírá, tímto směrem. Při sektorovém šetření Úřad zaznamenal rovněž pozitivní hodnocení předmětných služeb, kdy byly dodavatelem vyhodnoceny jako praktické, přínosné, finanční náklady na tyto služby byly vyváženy snížením administrativní náročnosti.

Sdílení kmenových dat z pohledu eurokonformního výkladu ZVTS a návrhu novely ZVTS

Úřad je přesvědčen, že stanovisko uvedené v předchozím odstavci odpovídá eurokonformnímu výkladu ZVTS. Jak je uvedeno shora, článek 3 odst. 1 písm. d) Směrnice zakazuje, aby kupující vyžadoval platby, které nesouvisí s prodejem zemědělských a potravinářských výrobků. Současně výše Úřad rozvíjí úvahu o tom, že z uvedeného ustanovení Směrnice lze dovozovat, že pod platby nesouvisející s prodejem zemědělských a potravinářských výrobků lze zařadit rovněž platby za služby nemající bezprostřední materiální souvislost s nákupem a prodejem. Nicméně v daném ohledu se Úřad přiklání spíše k tomu, že by na službu předávání kmenových dat potravin poskytovanou úplatně třetím subjektem dodavateli mělo být nahlíženo jako na službu natolik specifickou, že platbu za ni nelze striktně podřadit pod platby, jejichž vyžadování uvedené ustanovení Směrnice zakazuje.

V dané souvislosti je možno citovat např. důvodovou zprávu k návrhu novely ZVTS: *„Evropská komise ve svých odpovědích tuto problematiku v obecné rovině neřeší a dané ustanovení Směrnice vykládá tak, že se týká vyžadování plateb, za které nebyl poskytnut žádný servis. V konkrétních případech se ale vyjádřila negativně k podřazení určitých praktik pod toto ustanovení. Jednalo se například o (i) dodavatelско-odběratelské financování (spočívající v tom, že odběratel zaplatí prodávajícímu dříve, než bylo sjednáno, za což si ale může strhnout 0,25 % z fakturované částky), nebo o (ii) tzv. dodatečné platby vyžadované odběratelem (tzv. „contact bonuses“), které spočívají v tom, že když odběratel znovu prodává zboží dodavatele dalším zákazníkům, obdrží od dodavatele bonus). Je ale třeba zdůraznit, že sama Komise ve svých odpovědích na dotazy členských států deklaruje, že názor Soudního dvora Evropské unie může být odlišný.“* Uvedené vyjádření Evropské komise lze chápat v tom smyslu, že svědčí spíše pro Úřadem preferovanou klasifikaci úplatné služby předávání kmenových dat jako služby postrádající přímou materiální souvislost, byť z formálního hlediska je pak samozřejmě tato služba Úřadem jednoznačně shledávána jako služba související s nákupem a prodejem.

Předchozí závěry Úřadu lze v zásadě do značné míry považovat za poplatné rovněž návrhu novely ZVTS, která v § 2 písm. a) zavádí legislativní zkratku „související služby“ pro označení služeb souvisejících s prodejem zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků. V § 4 odst. 2 písm. g) této novely je pak jako nekalá obchodní praktika definováno vyžadování platby nebo jiného plnění, které nesouvisí s nákupem nebo prodejem zemědělských produktů nebo potravinářských výrobků nebo s poskytováním souvisejících služeb, nebo které jsou nepřiměřené hodnotě poskytnutých služeb.

Důvodová zpráva k novele v dané souvislosti uvádí: *„Tam, kde přímá materiální souvislost s prodejem zemědělských produktů a potravinářských výrobků absentuje, a u služeb, které jsou odběratelem s významnou tržní silou nebo třetím subjektem (který je často smluvně, majetkově nebo na základě jiných skutečností propojen s odběratelem s významnou tržní silou)*

poskytovány dodavateli nebo jsou mu pod různými záminkami nabízeny či přímo vnučovány a dodavatel je od odběratele s významnou tržní silou nebo od tohoto třetího subjektu odebírá v podstatě pouze proto, aby mohl dodávat zemědělské produkty nebo potravinářské výrobky odběrateli s významnou tržní silou, není možné hovořit o službách souvisejících s nákupem či prodejem zemědělských produktů či potravinářských výrobků. Vyžadování odběru těchto „služeb“ nebo plateb za tyto „služby“, anebo podmiňování uzavření kupní smlouvy o nákupu nebo prodeji zemědělských produktů a potravinářských výrobků nebo odběru těchto výrobků odběrem těchto služeb je v rozporu se zákonem, stejně jako případné diskriminační jednání odběratelů spojené s poskytováním těchto služeb [srov. § 4 odst. 2 písm. c), e) nebo g)].“

V dané souvislosti je na místě zmínit, že v případě výskytu nerovného zacházení by měl mít odběratel pro takovéto jednání vždy určitý konkrétní legitimní, ospravedlnitelný důvod. Cenové podmínky *souvisejících služeb* pro jednotlivé dodavatele by proto měly být nastaveny tak, aby byla zohledňována objektivní kritéria (např. objem zpracovaných položek, obrat dodavatele apod.). V obecné rovině nelze vyloučit, že za určitých okolností by se do cenotvorby těchto služeb poskytovaných třetím subjektem, mohla do určité míry (byť nepřímou) promítnout rovněž strategie zvolená konkrétním odběratelem.

6. Služby z oblasti zúčtovacích vztahů poskytovaných odběratelem dodavatelům

Úřad se setkává s tím, že odběratelé potravin s významnou tržní silou nabízejí svým dodavatelům za *úplatu* administrativní služby z oblasti zúčtovacích vztahů (dále jen „**administrativní zúčtovací služby**“). Úřad má za to, že v určitých případech tyto služby mohou kolidovat se ZVTS a Směrnicí.

Určitý okruh administrativních zúčtovacích služeb je ve vzájemném obchodním styku obvyklý, je běžně poskytován protistranami, aniž by bylo vyžadováno protiplnění a má pro obě smluvní strany přidanou hodnotu. Smluvní strany si ale sjednávají i služby nadstandardní, za které vyžadují zpravidla *peněžitě protiplnění*; toto protiplnění by ale mělo být přiměřené poskytované službě, nemělo by být diskriminační a nemělo by vytvářet výraznou nerovnováhu mezi právy a povinnostmi smluvních stran. Pro dodavatele potravin by služby poskytované za protiplnění měly být skutečným přínosem a v neposlední řadě by těmito placenými službami neměl být podmiňován odběr potravin. Dodavatel by měl mít skutečnou svobodu se rozhodnout, zda tyto služby bude odebírat či nikoliv, aniž by se musel obávat jakékoli sankce ze strany odběratele, například ve formě ukončení smluvního vztahu.⁵⁴ V dalších částech Úřad uvádí příklady poskytování služeb v oblasti zúčtovacích vztahů, se kterými se setkal při provádění sektorového šetření. V obecné rovině budou také nastíněna východiska pro posouzení těchto služeb ze strany Úřadu.

Právní rámec

Smluvní vztahy mezi odběrateli a dodavateli zemědělských produktů a potravinářských výrobků jsou v obecné rovině upraveny zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**OZ**“). ZVTS ale stanoví další formální a obsahové náležitosti, které musí být splněny, jestliže jednou ze smluvních stran je odběratel s významnou tržní silou. Základní podmínky prodeje a dodávání zemědělských produktů a potravinářských výrobků⁵⁵ mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem⁵⁶ jsou řešeny zpravidla rámcovými smlouvami (např. fakturační a platební podmínky), podrobnosti, například elektronický přenos daňových dokladů, jsou dále upřesňovány v jednotlivých realizačních smlouvách, smluvních dodatcích apod. Podle § 3a ZVTS patří mezi povinné formální a obsahové náležitosti těchto smluvních ujednání mezi odběratelem s významnou tržní silou a dodavatelem jejich sjednávání v písemné formě. V případě, že odběratel s významnou tržní silou poskytuje služby

⁵⁴ Recitál Směrnice, odst. 22: „Dodavatelé a kupující zemědělských produktů a potravinářských výrobků by měli být schopni svobodně sjednávat podmínky prodeje, včetně cen. Tato jednání se týkají rovněž plateb za služby, jež kupující poskytne dodavateli, jako je zařazení produktů do nabídky, uvádění na trh a propagace. Pokud však kupující dodavateli účtuje platby, které nesouvisí s konkrétním prodejem, měla by být tato praktika považována za nekalou a měla by být podle této směrnice zakázána.“

⁵⁵ Produkty a výrobky specifikované v § 2, písm. d) ZVTS, resp. Nařízením EPR č. 178/2002, ze dne 28. ledna 2002

⁵⁶ Definovaných dle ZVTS v § 2 písm. a), b) a c) a v čl. 2, odst. 2 a 4 Směrnice

v souvislosti s nákupem a prodejem potravin, pak je povinen vyspecifikovat jejich účel, resp. předmět, rozsah, dobu plnění a výši ceny. Ustanovení § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS zakazuje sjednávání nebo uplatňování smluvních podmínek vytvářejících výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran, § 4 odst. 2 písm. b) ZVTS sjednávání plateb, za které nebyla poskytnuta služba nebo je platba nepřiměřená hodnotě skutečně poskytnutého protiplnění, § 4 odst. 2 písm. i) ZVTS sjednávání rozdílných smluvních podmínek, při srovnatelném plnění, bez spravedlivého důvodu.

ZVTS hovoří explicitně o *službách souvisejících* s nákupem a prodejem potravin. Za takovou službu však nelze považovat každou službu, která byla poskytnuta prodávajícímu za úplatu kupujícím nebo třetí osobou jednajícím ve shodě s kupujícím. Lze mít za to, že není možné považovat za službu související s nákupem nebo prodejem potravin dle ZVTS každou službu, která byla v konkrétním případě poskytnuta v souvislosti s nákupem nebo prodejem potravin. Při výkladu neurčitého právního pojmu *služby související s nákupem nebo prodejem potravin* je nutné posuzovat především *materiální povahu* těchto služeb, tj. zabývat se tím, zda podle své povahy, obchodních zvyklostí a obvyklého chodu věcí v daném odvětví jsou tyto služby zpravidla poskytovány v souvislosti s nákupem nebo prodejem potravin a zda z nich má kupující skutečný materiální prospěch. Takové rozlišení má nepochybně význam, neboť, pokud by na služby související s nákupem nebo prodejem potravin mělo být nahlíženo pouze z hlediska formálního, tj. že se o tyto služby jedná vždy, když jsou poskytovány v souvislosti s nákupem nebo prodejem potravin, pak by především v závislosti na *vůli* odběratele bylo možné do takových služeb zahrnout v podstatě jakoukoli činnost, která z povahy věci s nákupem nebo prodejem potravin nemusí mít přímou materiální souvislost – přesto je bude moci odběratel nebo s ním ve shodě jednajícím třetí osoba legálně zpoplatnit. V případě materiálního posuzování těchto služeb a účtování plateb za tyto služby, u kterých by Úřad došel k závěru, že nemají bezprostřední materiální souvislost s nákupem nebo prodejem potravin, není vyloučeno, v závislosti na skutkových okolnostech případu, postižení takového jednání podle ZVTS. Materiální posuzování těchto služeb bude jistě pro Úřad náročnější v procesu dokazování, ve výsledku ale zabrání tomu, aby docházelo ze strany odběratelů-kupujících nebo s nimi provázaných třetích subjektů ke zneužívání, resp. nadužívání poskytování těchto služeb za úplatu.

Standardní služby v oblasti administrativních zúčtovacích vztahů

Úřad analyzoval administrativní zúčtovací vztahy mezi odběrateli s významnou tržní silou a jejich dodavateli na základě podkladů získaných v sektorovém šetření, zejména rámcových smluv, jednotlivých realizačních smluv, smluvních dodatků apod. Zaměřil se zejména na to, v jakém rozsahu jsou na trhu nákupu a prodeje potravin obvykle administrativní zúčtovací služby poskytovány odběratelem s významnou tržní silou jeho dodavatelům *bezúplatně*.

V souvislosti s administrativními zúčtovacími vztahy si dodavatelé hradí náklady vzniklé na jejich straně, např. vystavování faktur. Na druhou stranu, odběratelé s významnou tržní

silou pokrývají tyto své náklady obvykle ze své obchodní marže, případně i z úspor vzniklých zvýšením efektivity administrativních zúčtovacích procesů (prostřednictvím automatizace a digitalizace interních procesů). Rámcové smlouvy zpravidla obsahují samostatnou část věnující se fakturačním a platebním podmínkám. Systém zúčtovacího procesu, dle zjištění Úřadu, obsahuje zejména (i) požadavky na řádné vystavení faktury, (ii) jejich zasílání v písemné nebo elektronické formě, (iii) lhůtu splatnosti, (iv) postup při řešení nesrovnalostí, (v) způsob provádění plateb, (vi) operativní komunikaci, aktualizaci údajů, zasílání souhrnů a přehledů, (vii) sankce v případě prodlení splatnosti faktury ze strany odběratele s významnou tržní silou, (viii) započtení pohledávek.

Odběratelé s významnou tržní silou se svými dodavateli ale sjednávají i služby nad rámec výše uvedených. Odůvodňují to snahou o zvýšení efektivity zúčtovacího procesu na obou smluvních stranách. Služby jsou mnohdy sjednávány prostřednictvím jednotlivých realizačních smluv, smluvních dodatků. Důvody lze spatřovat zejména v úsporách souvisejících nákladů vznikajících na obou smluvních stranách a minimalizaci rizik nesouladu s platnou legislativou. Jedná se zpravidla o *bezplatné* služby.

Některé smlouvy obsahují ustanovení o elektronickém přenosu daňových dokladů týkající se elektronické výměny strukturovaných dat dle předem dohodnutých standardů. Jedná se o již v dnešní době běžnou službu *EDI*.⁵⁷ Dodavatel tuto službu využívá za účelem doručování faktur odběrateli s významnou tržní silou a ten ji může využít k zasílání objednávek, dobropisů, vrubopisů. U tohoto typu smluvních dodatků bývá obvyklá i služba *APERAK*,⁵⁸ kdy „Elektronický daňový doklad přenášený v souladu s touto dohodou je považován za přijatý v okamžiku načtení do IS. Tuto skutečnost, přijetí k dalšímu zpracování či odmítnutí faktury (zprávy *INVOICE*), potvrzuje odběratel zprávou *APERAK*.“ Další doplňkovou službou související s oblastí fakturačních a platebních podmínek mohou být dle zjištění Úřadu služby tzv. *selfbillingu*. Předmětem této bezplatné služby je po technické stránce vystavování daňových dokladů (faktur) dodavatele v souladu s § 28 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, v platném znění. V případě, že dodavatel s tímto způsobem výslovně souhlasí a bude mít automatické vystavování daňových dokladů (faktur) nastavené, přikazuje dodavatel odběrateli s významnou tržní silou, aby vystavil příslušný daňový doklad za dodavatele automaticky, a to bezodkladně uplynutím kalendářního měsíce, za který se platby za dodané zemědělské produkty a potravinářské výrobky hradí. Takto vystavený daňový doklad bude automaticky zaslán dodavateli a odběratelem s významnou tržní silou uhrazen na bankovní účet dodavatele, v případě plátců DPH na bankovní účet registrovaný u správce daně, dle data splatnosti. Přínosy lze v tomto případě spatřovat v oblastech zvýšení efektivity při vystavování, odesílání a schvalování faktur, snížení chybovosti a minimalizace reklamací.

⁵⁷ Elektronická výměna dat (Electronic Data Interchange).

⁵⁸ Monitoring chyb na přijatých fakturách s následným zasíláním zpráv.

Placené služby nad rámec běžných zúčtovacích vztahů

Pokud si smluvní strany sjednávají i placené služby, je nutné, aby odběratelé s významnou tržní silou dodržovali podmínky (i) skutečné materiální souvislosti služeb s dodávkami potravin, (ii) služby mají pro dodavatele potravin skutečné přínosy, (iii) platby za tyto služby jsou přiměřené a nediskriminační a (iv) smluvní ujednání zakotvující tyto služby a proces jejich realizace nevytváří výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran. „Odběrem“ těchto služeb by neměl být podmiňován odběr potravin – dodavatel potravin by měl mít skutečnou svobodu se rozhodnout, zda placené služby bude odebírat či nikoliv, aniž by se musel obávat jakékoli sankce ze strany odběratele, například ve formě ukončení smluvního vztahu.

Ze strany odběratelů se u tohoto typu služeb může jednat například o *příspěvky dodavatelů na provoz centrálního zúčtování* odběratele s významnou tržní silou, který od svých dodavatelů získává peněžní plnění v podobě procentuální sazby z každé fakturované částky za prodej potravin do jeho sítě obchodů. Kompatibilita těchto placených služeb v oblasti administrativních zúčtovacích vztahů se ZVTS byla v nedávné minulosti diskutována.⁵⁹

O sjednávání placených služeb *servisní podpory* v oblasti administrativních zúčtovacích vztahů získal Úřad informace ze smluvních dodatků. Například jeden z odběratelů s významnou tržní silou s jejich pomocí řeší problematiku týkající se vystavování, doručování a akceptování faktur. Odběratel s významnou tržní silou argumentuje, že celý platební styk představuje komplikovaný proces, částečně prováděný elektronickými systémy. V průběhu celého platebního styku dochází v daných objemech objednávek k velkému množství přenášených dat, která mohou vykazovat nedostatky, jež mají za následek porušení smluvních povinností jedné či druhé smluvní strany. Účelem placených služeb má proto být urychlení procesu platebního styku a eliminace chybného přenosu dat v rámci dodavatelsko-odběratelského vztahu.

Odběratel s významnou tržní silou za tímto účelem vytvořil systém včasného monitoringu chyb v platebním procesu a navrhl řešení, které prostřednictvím systému komunikace umožní rychle provést nápravu. Za tímto účelem vyčlenil speciální tým zaměstnanců, který poskytuje *placené služby* dodavatelům potravin. Podle smluvních ujednání se dodavatelé potravin zavazují odběrateli s významnou tržní silou k měsíčním platbám ve sjednané výši za tyto služby: (i) monitoring chyb na fakturách (APERAK), (ii) vyčlenění speciálního týmu pracovníků pro komunikaci a podporu v pracovních hodinách, (iii) podpora při administraci účetních dokladů, při reklamacích, potvrzování seznamů, avíz a salda, zasílání přehledů, (iv) podpora při párování účetních dokladů, (v) zasílání rozdílových zpráv, (vi) technická podpora u EDI, (vii) kontrola časového harmonogramu platebního styku, (viii) nabídka faktoringových služeb, (ix)

⁵⁹ Srov. rozhodnutí ÚOHS ze dne 30. 12. 2021, sp. zn. R0103/2021/TS, ve věci zpoplatněných služeb centrálního zúčtování a rozhodnutí ÚOHS ze dne 11. 5. 2022, sp. zn. ÚOHS-S0488/2020/TS, ve věci spoluúčasti na úhradě nákladů odběratele na centrální fakturaci.

aktualizace údajů a (x) do budoucna i přístup do webového rozhraní s profilem dodavatele a přístupem k veškeré dokumentaci.

Hypotézy souladu placených služeb se ZVTS a Směrnici

Shora Úřad nastínil podmínky, při jejichž splnění má za to, že placené služby nejsou v rozporu se ZVTS. K těm je dále třeba přidat podmínku spočívající v tom, že by se u tohoto typu placených služeb, při porovnání se základními administrativními zúčtovacími službami již zahrnutými v rámcových smlouvách, které jsou obvykle poskytovány bezplatně, mělo jednat o služby přinášející dodavatelům další specifické přínosy. Úřad proto porovnává „běžné“ administrativní zúčtovací služby s „nadstandardními“ placenými službami za účelem ověření splnění podmínek jejich souladu se ZVTS. V rámci tohoto procesu Úřad hledá odpovědi zejména na tyto otázky:

(i) Obsahují smluvní ujednání všechny formální náležitosti, hlavní podmínku písemnosti? (ii) Přináší placené služby dodavatelům přiměřené protiplnění? (iii) Nevytváří se nerovnováha mezi právy a povinnostmi smluvních stran, a pokud ano, nejedná se o nerovnováhu výraznou? (iii) Souvisí placené služby přímo s prodejem zemědělských produktů a potravinářských výrobků? (iv) Nejsou tyto služby poskytovány na diskriminační bázi? (v) Existují takové rozdíly mezi předmětem placených služeb a základními administrativními zúčtovacími službami, které jsou důvodem pro jejich zpoplatnění a vyplývají z těchto rozdílů adekvátní přínosy pro dodavatele? (vi) Jedná se o služby nadstandardní při srovnání s běžným standardem u jiných smluvních vztahů v oblasti nákupu a prodeje potravin? (vii) Projednal odběratel s významnou tržní silou podmínky placených služeb se svými dodavateli jasně a jednoznačně, předem a sjednal je v písemné formě?⁶⁰ (viii) Nepodmiňuje odběratel s významnou tržní silou poskytování těchto služeb za úplatu setrvání ve smluvním vztahu?

Závěr

Úřad předem nevyklučuje, že placené služby mohou být využitelné v souvislosti s nákupem a prodejem zemědělských produktů a potravinářských výrobků. Je ale třeba, aby odpovědi na výše předestřené otázky nezakládaly podezření ze zneužití významné tržní síly. Pokud se tak děje, lze předpokládat, že Úřad nebude považovat poskytování těchto služeb za rozporné se ZVTS. Předmětem dalšího šetření a vyhodnocování v této oblasti bude porovnávání podmínek rozdílnosti a zjišťování dodatečných přínosů placených služeb ve srovnání s již poskytovanými administrativními zúčtovacími službami, a to například u služeb operativní komunikace, reportingu, aktualizace údajů, předávání podkladů nebo faktoringu.⁶¹ V případě monitoringu chyb v daňových dokladech (APERAK) je tato služba u jiného smluvního vztahu poskytována bezplatně. Pokud by odběratel s významnou tržní silou zahrnul do placených služeb uvedených ve smluvním dodatku i službu nacházející se v určité fázi záměru resp. příprav a nebudou dodavatelům tímto od doby platnosti smluvního poplatku tyto služby

⁶⁰ Recitál Směrnice, odst. 16

⁶¹ Postoupení pohledávek se řídí § 3a, písm. e), resp. příslušnými ustanoveními OZ.

poskytovány, jako např. speciální webové rozhraní, do kterého budou mít dodavatelé v budoucnu online přístup, a ve kterém naleznou veškerou svoji dokumentaci, jež je součástí platebního styku, v tom případě nemohou dodavatelům být tyto služby, do doby jejich zahájení poskytování, zpoplatněny.

Dle stávajících zjištění Úřadu odběratelé s významnou tržní silou projednávají podmínky se svými dodavateli ve většině případů dopředu, jasně, srozumitelně a v nezbytném časovém předstihu před uzavřením smluvních dodatků. Dodatky jsou sjednávány písemnou formou. Cena za poskytování placených služeb je výsledkem obchodních jednání. Její výše se však výrazným způsobem liší.

Lze předpokládat, že se Úřad bude více zabývat uplatňováním rozdílných smluvních podmínek a výraznou nerovnováhou v právech a povinnostech smluvních stran. Rovněž cenotvorba spojená s poskytováním služeb je monitorována.

7. Problematika doložek o výlučné příslušnosti cizozemského soudu a cizího právního řádu z pohledu ZVTS

Úřad se v rámci sektorového šetření setkal s případem, kdy si odběratel potravin sjednal se svými dodavateli potravin v rámcové smlouvě (i) cizí právní řád, kterým se bude řídit jejich smluvní vztah týkající se dodávek potravin, a (ii) výlučnou soudní příslušnost cizozemského soudu pro řešení veškerých soudních sporů, ke kterým dojde v budoucnosti z tohoto právního vztahu (dále jen „**doložky**“). Po předběžném posouzení případu má Úřad za to, že sjednání doložek, které favorizují odběratele s významnou tržní silou, může být za určitých skutkových okolností v rozporu se ZVTS.

Trend k mezinárodnímu nákupu

Novým trendem v aktivitách nadnárodních nákupních aliancí je sjednávání centrálních dodavatelských rámcových smluv. Tato vyjednávání se prozatím týkají pouze velkých nadnárodních výrobců v segmentu FMCG.⁶² Jako příklad můžeme na tomto místě uvést nákupní organizaci „Everest“ se sídlem v nizozemském Amsterdamu, jejímž tahounem je německá EDEKA.⁶³ Podle názoru odborníků na soutěžní právo a aktuálních zpráv se tato jednání pohybují na hraně mezi „tvrdým vyjednáváním“ a zneužitím tržní síly, nicméně na straně jednotlivých dotčených dodavatelů se k probíhajícím jednáním nelze setkat s velkou sdílností. V této souvislosti lze zmínit výrok vrchního jednatele německého Svazu značkových výrobců Christiana Köhlera: *“Protože jednotliví výrobci ze strachu před represáliemi nekontaktují kartelový úřad, bylo by dobré, aby úřad sám konal”*.⁶⁴

Jedním z argumentů nákupních aliancí pro vyjednávání centrálních mezinárodních smluv je uplatňování tzv. „geoblockingu“, tj. omezování přeshraničního nákupu na společném unijním trhu ze strany silných nadnárodních FMCG výrobců.⁶⁵

Obdobný trend je možné identifikovat i na o stupeň nižší úrovni potencionálních členů těchto nadnárodních nákupních aliancí, kteří jsou sami mezinárodně aktivní, a to při uzavírání

⁶² Fast moving consumer goods - „rychloobrátkové zboží“.

⁶³ Skupina EDEKA je družstevně organizovaná skupina obchodních podniků – vykázány obrat v roce 2021 představuje 62,7 mld. EUR, z čehož 53,4 % představuje obrat dosažený samostatnými obchodníky. Srov. např. Lebensmittelzeitung 20/2022. Gebremstes Wachstum s.26-27. Deutscher Fachverlag GmbH, Frankfurt am Main. ISSN: 0947-7527, nebo Edeka Group Profile. Dostupné z: <https://geschaeftsbericht.edeka/gb/edeka-group-company-report-2021.pdf>

⁶⁴ Srov. Lebensmittelzeitung 6/2022. Widerstand gegen Edeka, s.1,3 a 22.

⁶⁵ Srov.: Unijní materiály k problematice tzv. „geoblockingu“: Study on territorial supply constraints in the EU retail sector-Final Report. Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. Dostupné z: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/831c7de4-2a1e-11eb-9d7e-01aa75ed71a1/language-en>

rámcových smluv s dodavateli pro výrobky pod svou privátní značkou.⁶⁶ Jedním ze společných znaků těchto smluv je sjednávání právního řádu a místa sudiště ve státu sídla centrály těchto odběratelů, ale i jednotné sjednávání dalších ustanovení v rámcové smlouvě obsažených.

V konkrétních případech je možné se setkat se smluvními ustanoveními, podle kterých se rámcová smlouva a veškeré dílčí smlouvy mají řídit například právním řádem Spolkové republiky Německo (dále též „SRN“), mnohdy s vyloučením kolizních norem SRN. Dále bývá obvykle také vyloučena Vídeňská úmluva o mezinárodní koupi zboží (dále též „CISG“)⁶⁷. V rámcových smlouvách je sice možné často nalézt udržovací klauzule pro případ předem detailně neřešených možných styčných bodů s jiným právním řádem než dohodnutým, v uvedené souvislosti s právním řádem SRN. Pokud by v této souvislosti určitá smluvní dohoda porušovala kogentní normy tohoto jiného právního řádu, bude pro tento konkrétní jednotlivý případ platit sjednaná právní úprava, která je na straně jedné se zahraničním právem ještě slučitelná, na straně druhé se ale co nejvíce blíží původnímu hospodářskému účelu sledovanému smluvními stranami.

Pokud výše uvedené souvislosti posoudíme i jen zběžně, lze zde detekovat silnou snahu odběratele získat jednostranně výhodnější smluvní pozici z titulu znalosti právního prostředí. Takové jednání by mohlo za určitých skutkových okolností být v rozporu s § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS.

Praktika uvedená v § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS zakazuje „*sjednávání nebo uplatňování smluvních ujednání, která způsobují výraznou nerovnováhu v právech a povinnostech smluvních stran*“. K naplnění podmínky nerovnovážnosti podle textu zákona tudíž postačuje samotné sjednávání nerovnovážných smluvních podmínek, nicméně např. Bejček zpochybňuje, že by bylo možné jako přestupek postihovat samotné sjednávání závadných smluv.⁶⁸ K tomu uvádí, že se jedná o „velmi invazivní veřejnoprávní řešení, které klade výrazná omezení smluvní volnosti stran bez řádného právně-politického nebo ekonomického zdůvodnění“.

Zmíněná smluvní volnost stran je nicméně těsně propojena s problematikou institutu ochrany slabší smluvní strany, který je zakotven v § 433 OZ a je považován za jednu ze základních zásad soukromého práva. V uvedeném ustanovení je mimo jiné uvedena skutková podstata zneužití kvality odborníka nebo hospodářského postavení vůči slabší smluvní straně, nicméně pokud je možné obě smluvní strany považovat za profesionály, jeví se jako účelné, srovnat i další atributy statusu smluvních stran. V souvislosti s konkrétní problematikou se z našeho pohledu

⁶⁶ Na potravinové výrobky, které jsou uváděné na trh jako privátní značka některého z obchodních řetězců, je v rámci ZVTS nicméně nahlíženo stejným způsobem jako na výrobky značkové. ZVTS neobsahuje žádná ustanovení, která by bylo možné označit k problematice privátních značek jako ustanovení speciální. Srov. „Závěrečná zpráva ze sektorového šetření (8/2019)“, dostupně z: <https://www.uohs.cz/cs/vyznamna-trznisila/vykladova-stanoviska-a-doporuceni.html>

⁶⁷ Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980, sdělení č. 160/1991 Sb.

⁶⁸ BEJČEK J., Regulace obchodu mezi (ne)efektivností a (ne)spravedlností. Právní rozhledy, 2016a, č. 17.

využití zvláštní vlastnosti nebo dovednosti může jednat především o informační asymetrii,⁶⁹ která vzniká bližším vztahem silnější smluvní strany ke zvolenému právnímu řádu a sudišti. Nelze ale opomenout odst. 2 § 433 OZ, ve kterém je obsažena *vyvratitelná domněnka slabší smluvní strany-nepodnikatele*. Komentářová literatura k tomu uvádí zásadní vyloučení aplikace uvedené výjimky pro právnické osoby. Stěží bude proto uvedené ustanovení využitelné ve vztazích odběratelů a dodavatelů regulovaných ZVTS, které probíhají v rámci podnikání.⁷⁰

V případě nastíněné problematiky je nutné věnovat se také otázce, zda pouze sjednávání doložek v daném případě, pokud by byl dovozen znak výrazné nerovnovážnosti, postačuje k deklaraci protiprávního jednání ze strany Úřadu, nebo zda je zapotřebí, aby Úřad prokázal i další skutečnosti. Například, že doložky skutečně odradily některé dodavatele od legitimního soudního vymáhání jejich řádně a včas neplněných práv, např. z důvodu výše předpokládaných soudních aj. nákladů, tedy, zda pro naplnění materiální stránky tohoto přestupku by bylo dostačující samotné sjednání doložek, nebo by bylo nutné ze strany Úřadu zabývat se i faktickými negativními dopady doložek na materiální sféru dodavatelů potravin.

Judikatura Nejvyššího správního soudu⁷¹ (dále též „**NSS**“) k naplnění materiální stránky přestupku uvádí, že *„jednání, jehož formální znaky jsou označeny zákonem za přestupek, naplňuje v běžně se vyskytujících případech materiální znak přestupku, neboť porušuje či ohrožuje určitý zájem společnosti“*. Úřad by se proto musel zabývat tím, zda se v dané věci jedná o běžně se vyskytující případ nebo nikoliv a pokud dojde k závěru, že tomu tak není, pak by se musel zabývat i dovozením materiální stránky přestupku z jiných skutečností. Například by musel prokázat, že doložky skutečně vedly k tomu, že někteří z dodavatelů upustili od vymáhání svých legitimních práv plynoucích z porušení smluvního vztahu s odběratelem, neboť došli k závěru, že příslušnost cizího právního řádu a cizích soudů je pro ně nevýhodná, či příliš zatěžující, nicméně, u českých soudů by se svých práv domáhali za výhodnějších finančních aj. podmínek.⁷²

K uvedené skutkové podstatě je dále vhodné uvést, že komentář k ZVTS⁷³ jako modelovou situaci skutkové podstaty dle § 4 odst. 2 písm. a) uvádí následující: *„dodavatel je v případě*

⁶⁹ Jako využití zvláštní vlastnosti nebo dovednosti může být v této souvislosti uvedena finanční síla, technologický náskok, mezinárodní působnost atd.

⁷⁰ Srov. komentář k § 433 OZ odst. 8-11 in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1-654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 2292 s.

⁷¹ Srov. rozsudek NSS 5 As 104/2008.

⁷² V této souvislosti je nicméně možné uvést, že základní soudní poplatek pro občanské soudní řízení s peněžitým plněním je u českého soudu při rozporované částce ve výši 25.000 EUR (cca. 625.000 Kč), o cca. 400 Kč vyšší než u soudu SRN, nicméně tím není vyčísleno celé procesní riziko, tj. včetně nákladů právního zastoupení a vedlejších nákladů, které v případě výpočtu podle RVG (Rechtsanwaltsvergütungsgesetz) pro prvoinstanční jednání, včetně nákladů protistrany, může představovat dalších cca. 130.000 Kč. Jazyková bariéra může, především u malých podnikatelů, také hrát svou roli.

⁷³ KINDL J., KOUDELKA M., *Zákon o významné tržní síle: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, 294 s.

výroby potravin prodávaných odběratelem pod některou z tzv. privátních značek odběratele nucen nést veškeré náklady na obaly v designu odběratele, a to včetně nákladů na vytvoření takového designu, a rovněž bez jakékoli kompenzace nese veškerá rizika spojená s případným nespotřebením obalů vyrobených do zásoby z pokynu odběratele; odběratel má naproti tomu současně plně v dispozici konečný rozsah objednávek dotčených potravin a negarantuje jejich odběr a prodej konečným zákazníkům alespoň v určitém minimálním rozsahu.“ V této souvislosti je ale nutné podotknout, že popis skutkových okolností uvedeného příkladu odpovídá spíše nerovnováze „absolutní“, kdy došlo k úplnému přenesení rizik a nákladů na slabší smluvní stranu. ZVTS ale vyžaduje pouze „výraznou“ nerovnováhu v rozdělení rizik a nákladů, nikoliv nerovnováhu absolutní.

Závaznost rámcových smluv mezi podnikateli z pohledu české judikatury

Protože doložky byly obsaženy v rámcových smlouvách, považujeme za vhodné poukázat na tomto místě ve stručnosti na civilistickou rovinu rámcových smluv podle českého právního řádu, tj. na jejich platnost nebo neplatnost, resp. jestli se jedná v posuzovaném případě o „sjednávání“ smluv dle civilního práva. Vycházíme ale současně z předpokladu, že s ohledem na níže citované ustanovení českého právního řádu a uvedenou judikaturu otázka (ne)platnosti rámcových smluv nebo doložek nehraje důležitou roli pro závěr, že prostřednictvím sjednání či uplatňování doložek by mohlo dojít ke spáchání přestupku dle ZVTS.

Úkolem rámcové smlouvy jako právního institutu je zajištění právní jistoty pro určité, opakovaně v neměnné formě využívané právní instituty, např. sjednání či určení ceny, a na druhé straně i pro zajištění flexibility při řešení dílčích problémů realizace jednotlivých dodávek.

Problematika institutu rámcové smlouvy byla řešena v judikatuře Nejvyššího soudu ČR (dále též „NS“), která označila ve spojení s dřívější úpravou pozitivního práva rámcovou smlouvou za obchodní podmínky⁷⁴ v souladu s § 273 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (dále též „ObchZ“).⁷⁵ V této souvislosti lze uvést rozsudek sp. zn. 29 Cdo 26/2012, ze dne 29.9.2014, ve kterém NS judikoval, že rámcové smlouvy nezakládají závazkový právní vztah. Dle NS mají „*rámcové smlouvy spíše charakter obchodních podmínek, na jejichž základě se teprve realizují smlouvy dílčí (kupní smlouvy, smlouvy o dílo), ve kterých se dojednávají podstatné náležitosti smlouvy*“. NS konstatoval, že tzv. rámcová smlouva nezakládá závazkový

⁷⁴ Není činěn žádný zásadní rozdíl, přičemž podle aktuálně platné právní úpravy pojem všeobecné obchodní podmínky je spíše používán v souvislosti s § 1751 odst.3 OZ: „Při uzavření smlouvy mezi podnikateli lze část obsahu smlouvy určit i pouhým odkazem na obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi.“

⁷⁵ V OZ je obdobným ustanovením § 1746: „Zákonná ustanovení upravující jednotlivé typy smluv se použijí na smlouvy, jejichž obsah zahrnuje podstatné náležitosti smlouvy stanovené v základním ustanovení pro každou z těchto smluv.“ Ve všeobecné rovině je využitý princip analogie obsažen v ustanovení § 10 OZ.

vztah, pohledávky a závazky smluvních stran z ní tudíž nevznikají, přičemž při vzniku realizační smlouvy uzavřené na základě rámcové smlouvy se tedy v rozsahu, v němž strany nesjednaly v realizační smlouvě jinak, stávají pravidla (smluvní podmínky) sjednaná v rámcové smlouvě součástí obsahu realizační smlouvy (srov. rozsudek sp. zn. 32 Cdo 3488/2010 nebo sp. zn. 29 Cdo 4463/2011).

Samotná inkorporace ustanovení obsažených v rámcové smlouvě ve vztahu k pozdějším ujednáním obsaženým v realizační (dílčí) smlouvě je zmíněna v rozsudku sp. zn. 32 Cdo 24/2010, kde dospěl soud k závěru, že „*ujednání obsažená v rámcové smlouvě mohou být pozdější dohodou (realizační, dílčí smlouvou) vyloučena a prioritu získají právě tato pozdější ujednání*“.

Problematikou prorogační doložky se zabývalo usnesení NS sp. zn. 30 Cdo 3215/2016, kde bylo řečeno, že „*Obsahuje-li posuzovaná rámcová smlouva prorogační doložku dopadající na spory vznikající z této smlouvy a v souvislosti s ní, musí taková doložka nutně dopadat i na spory vzniklé z jednotlivých realizačních kupních smluv, jejichž uzavření je nezbytné pro naplnění účelu rámcové smlouvy (tedy s ní souvisejících)*.“ K uvedenému rozhodnutí je nicméně nutné podotknout, že posuzovaný obchodní případ se týkal dodávek s místem určení mimo území ČR. K uvedené judikatuře týkající se rámcových smluv lze doplnit, že i NS připustil, že rámcová smlouva závazek obsahovat může (srov. sp. zn. 29 Cdo 4463/2011, nicméně NS v tomto rozsudku opětovně jako příklad ustáleného přístupu k institutu rámcové smlouvy zmiňuje svůj rozsudek sp. zn. 32 Cdo 3488/2010, ve kterém se pro vznik závazku vyžadují dílčí realizační smlouvy – srov. shora).

V odborných publikacích se ale rozdíl v názoru na interpretaci pojetí tohoto právního institutu v souznění s judikaturou NS začíná zvětšovat. NS konstantně zastává názor neexistujícího závazku z rámcové smlouvy v případě neuzavření realizační či dílčí smlouvy, přičemž odborná veřejnost začíná zastávat názor, že z rámcové smlouvy – na základě principu autonomie vůle – může samostatný závazek vzniknout.⁷⁶

Nezávislé uplatnění veřejného práva na soukromoprávní vztahy

Pokud se budeme zabývat samotnou možností rozdílného vyhodnocení soukromoprávního obchodního vztahu z pohledu správního práva, lze na tomto místě poukázat na ustanovení § 1 odst. 1, větu druhou OZ: „*Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného*“. Hajn v této souvislosti uvádí, že tato deklaratorně formulovaná myšlenka má být chápána tak, že stejný skutkový stav může být právně posouzen odlišně, pokud je na něj aplikován předpis jednak veřejného práva a jednak práva soukromého.⁷⁷ Komentář k OZ dále

⁷⁶ Srov.: BURGERT, L. Právní povaha a následky tzv. rámcové smlouvy s. 48, Olomouc, Univerzita Palackého Olomouc, 2018, 53 s.

⁷⁷ HAJN, P. Nekalá soutěž a některá obecná ustanovení nového občanského zákoníku. Obchodněprávní revue, 2014, č. 4, s. 97 a násl., Srov. také komentář k §1 OZ odst. 43-45 in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, 2292 s.

také poukazuje na skutečnost, „že při posuzování skutkových stavů, které jsou významné jak z pohledu práva soukromého, tak i z hlediska práva veřejného, je nutno vždy samostatně zvážit, jaké skutkové stavy stanoví norma práva soukromého a jaké norma práva veřejného“.⁷⁸

V této souvislosti na blízkost správního práva trestního a trestního práva poukázal např. Krajský soud (dále jen „KS“) v Brně v rozsudku 30 Af 47/2013-102, ze dne 8. 10. 2015, přičemž odkázal také na rozsudek NSS ze dne 31. 5. 2007, č. j. 8 As 17/2007-135. KS v Brně podpůrně odkázal i na názory trestněprávní doktríny a soudní praxe, konkrétně na komentář k ustanovení § 255 odst. 2 trestního zákoníku,⁷⁹ ve kterém se výslovně konstatuje, že „Trestní odpovědnost podle § 255 odst. 2 TRZ není vyloučena, je-li smlouva, kterou pachatel uzavřel nebo k jejímuž uzavření dal popud, podle předpisů občanského nebo obchodního práva neplatná.“

Uvedený názor vychází z rozsudku KS v Českých Budějovicích, sp. zn. 3 To 148/98, ze dne 11. 11. 1998 podle kterého: „(I) když z hlediska občanskoprávního šlo skutečně o absolutní neplatnost smlouvy, je třeba z hlediska trestní odpovědnosti obžalované poukázat na to, že uvedená smlouva byla uzavřena a bylo z ní i plněno, aniž by si smluvní strany uvědomovaly její formální nedostatky a bylo jim známo, že jde o právní úkon absolutně neplatný. S ohledem na to by bylo absurdní i tvrdit, že jenom z tohoto důvodu by nepřicházela v úvahu trestní odpovědnost obžalované.“ KS v Českých Budějovicích v této souvislosti také uvedl, že na pojem „uzavře smlouvu“ je potřeba pohlížet jako na faktické konání zadavatele, které nemůže být zahlazeno působením právní fikce absolutní neplatnosti smlouvy, a nikoli formálně-právní optikou předpisů občanského či obchodního práva.

Mezinárodní prvek rámcových smluv

Z úvodních informací je také zřejmé, že u zmiňovaného typu rámcových smluv se jedná především o smlouvy s mezinárodním prvkem. V rámci mezinárodního práva soukromého jsou pro uvedenou problematiku relevantní nařízení Řím I⁸⁰ (o právu závazném pro smluvní závazkové vztahy),⁸¹ Brusel I,⁸² resp. Brusel I bis⁸³ (o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech), které jsou založeny na shodných zásadách: (i) zásadě volné volby, (ii) zásadě ochrany slabší strany a (iii) zásadě blízkosti. Uvedená nařízení pro zkoumaný typ právních vztahů umožňují obecně sjednání místa sudiště a rozhodného práva dle svobodné volby smluvních stran v B2B vztazích (viz dále).

⁷⁸ LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. Op. cit. komentář k §1 OZ odst. 45.

⁷⁹ In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, 2614 s.

⁸⁰ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 ze dne 17. června 2008 o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I)

⁸¹ Případně také dřívější Římská úmluva (Úmluva o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, otevřená k podpisu v Římě dne 19. června 1980)

⁸² Nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech

⁸³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1215/2012 ze dne 12. prosince 2012 o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech

Ze shora uvedených rozsudků je zřejmé, že případná platnost či neplatnost smluvního úkonu dle předpisů civilního práva nemusí hrát žádnou roli pro závěr, že takovým jednáním mohlo dojít ke spáchání trestného činu, resp. přestupku. Úřad se proto domnívá, že platnost či neplatnost doložek coby smluvních ujednání dle mezinárodních norem by také neměla hrát roli pro závěr, zda touto doložkou došlo současně k porušení kogentních norem správního práva. S tím souvisí i problematika omezení volby rozhodného práva na základě výhrady veřejného pořádku⁸⁴ a tzv. imperativních norem,⁸⁵ které svoji působnost spojují s určitými subjekty či s územím daného státu. Imperativní normy nepodléhají kolizím, nelze je odsunout,⁸⁶ čímž se zásadně liší od běžných kogentních norem,⁸⁷ které je možné odsunout volbou práva. Samotné imperativní normy jsou v nařízení Řím I definovány v čl. 9 odst. 1, přičemž jejich materiální obsah je dán dodržováním a ochranou veřejných zájmů státu, jako např. jeho politického, společenského a hospodářského uspořádání. Aplikačním znakem je jejich použití, které je pro veřejnou moc do té míry zásadní, že je vyžadováno na jakoukoliv situaci, která spadá do oblasti jejich působnosti, bez ohledu na právo, které by se jinak na smlouvu podle tohoto nařízení použilo.

Použití imperativních norem nicméně předjímá skutečnost, že tyto se nesmí přičítat zásadám, které jsou obsaženy ve veřejném pořádku – v opačném případě by docházelo ke kolizi s čl. 21 Řím I (zásada veřejného pořádku místa soudu – použití některého ustanovení práva kterékoliv země určeného na základě tohoto nařízení může být odmítnuto pouze v případě, že by bylo zjevně neslučitelné s veřejným pořádkem místa soudu).⁸⁸ Zásadním rozdílem mezi nutně použitelnými normami a výhradou veřejného pořádku je způsob jejich použití. Výhrada veřejného pořádku se použije až po volbě rozhodného práva na základě kolizní normy, vzniká zde možná obrana proti nepřijatelným účinkům cizího práva. Imperativní normy musí být všeobecně respektovány všemi, kteří se na území tohoto státu nacházejí, a k jejich aplikaci se přihlíží před určením rozhodného práva. V návaznosti na uvedené lze dojít k závěru, že ustanovení § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS není pouze speciální kogentní normou veřejného práva (skutková podstata přestupku), ale i normou imperativní, poněvadž v uvedeném ustanovení je oproti generální klausuli určitěji obsažen i veřejný zájem chránit za určitých okolností

⁸⁴ SKALSKÁ, H., s. 118., Ochrana slabší smluvní strany a mezinárodní právo soukromé, PrF UK, 2019, 184 s.

⁸⁵ Lze nalézt také označení *ius cogens*, přímo aplikované administrativní normy, mezinárodně kogentní normy či normy veřejného práva.

⁸⁶ Srov. ROZEHNALOVÁ, N. str. 103 an., in ROZEHNALOVÁ, N., DRLIČKOVÁ, K., KYSELOVSKÁ, T., VALDHANS, J., Mezinárodní právo soukromé Evropské unie, 2. vydání, Praha: Wolter Kluwer ČR, 2018, 392 s.

⁸⁷ Viz. recitál Nařízení Řím I, bod 37: „Z důvodu veřejného zájmu mohou soudy členských států za výjimečných okolností použít výhradu veřejného pořádku a imperativních ustanovení. Pojem „imperativní ustanovení je třeba odlišit od výrazu „*ustanovení od nichž se nelze smluvně odchýlit*“, a je třeba jej vymezit úžeji.“

⁸⁸ Římská úmluva čl. 16; Řím I čl. 21; nebo na základě imperativních norem (Římská úmluva čl. 7; Řím I čl. 9). V případě imperativních norem se jedná o normy, které je nutné aplikovat bez ohledu na smluvně sjednaný právní řád. V případě obchodních smluv jde především o zdravotní předpisy, ochranu životního prostředí, hospodářskou soutěž nebo omezení zahraničního obchodu.

(splnění obrátového kritéria dle § 3 ZVTS odběratelem) jako slabší smluvní stranu dodavatele výslovně určeného trhu se zemědělskými a potravinářskými výrobky.⁸⁹

Z výše uvedených úvah a zdrojů plyne, že při právním hodnocení doložek z pohledu ZVTS bude také třeba zabývat se tím, zda již splněním formálních znaků uvedených v § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS došlo k naplnění materiálního znaku, tj. zda již samotné sjednání doložek je postačující pro konstatování možného spáchání přestupku, nebo zda se v případě doložek nejedná o běžně se vyskytující případ, kdy by se Úřad musel zabývat rovněž prokázáním společenské škodlivosti doložek, například jejich negativním dopadem na materiální sféru dodavatelů potravin coby slabší smluvní strany. Nelze totiž odhlédnout od skutečnosti, že doložky jsou v obchodním právním vztahu podnikatelů v obecné rovině (i) dovoleny unijními předpisy, že (ii) pro podnikatele obecně platí princip smluvní volnosti a že (iii) definice objektivní stránky skutkové podstaty přestupku obsažená v § 4 odst. 2 písm. a) ZVTS je koncipována s vyšší mírou obecnosti, než je tomu u jiných skutkových podstat. Předběžné právní vyhodnocení problematiky doložek nicméně ukazuje, že doložky by mohly za určitých skutkových okolností představovat odstrašující překážku pro rozhodnutí slabší smluvní strany, zda zahájí či nikoliv soudní spor, jehož prostřednictvím se bude domáhat svých legitimních práv.

Shora uvedené jednání je možné za určitých okolností v obecné rovině považovat za nekalou praktiku i v souvislosti s obsahem a cíli Směrnice. Samotná Směrnice stanoví pouze minimální seznam výslovně popsaných nekalých obchodních praktik a nevylučuje, že mohou existovat i jiné nekalé obchodní praktiky.

Zmíněná obecná rovina možných nekalých praktik je šířeji rozvedena především v recitálu č. 1 Směrnice: „*Takovéto praktiky se například mohou výrazně odchylovat od zásad poctivého obchodního styku, být v rozporu s dobrou vírou a poctivým jednáním a být jednostranně vnuceny jedním obchodním partnerem druhému, mohou prosazovat neodůvodněný a nepřiměřený přenos hospodářského rizika z jednoho obchodního partnera na druhého nebo mohou vytvářet výraznou nerovnováhu mezi právy a povinnostmi jednoho obchodního partnera*“ a dále také v recitálu č. 15 Směrnice, který především uvádí, že k nekalým obchodním praktikám může dojít v kterékoliv fázi prodeje zemědělského produktu nebo potravinářského výrobku, tj. před prodejem, během prodeje anebo i po jeho skončení. Obecné atributy možných nekalých obchodních praktik, zmiňovaných v uvedených recitálech Směrnice, jsou opětovně shrnuty v čl. 1 odst. 1 Směrnice, a i když tento článek nelze považovat za generální klauzuli deliktu nekalé obchodní praktiky⁹⁰ dle Směrnice, vykazuje spolu s recitály č. 1 a č. 15 určité znaky generální klauzule pro konstrukci skutkové podstaty zakazující nežádoucí jednání v dodavatelsko-odběratelských vztazích, které není zařaditelné pod demonstrativní výčet skutkových podstat uváděných ve Směrnici.

⁸⁹ Srov. SKALSKÁ, H., s. 133 an., Ochrana slabší smluvní strany a mezinárodní právo soukromé, PrF UK, 2019, 184 s.

⁹⁰ Srov. návětí odst. 1 čl. 101, nebo odst. 102 SFEU

Závěr

Úřad působí jako dozorový orgán v dané oblasti tržních vztahů již více než deset let. Vlivem harmonizace agendy nekalých obchodních praktik, ale i praktických zkušeností získaných četnými šetřeními trhu nákupu potravin za účelem jejich dalšího prodeje se role Úřadu stále více posouvá k metodickému vedení dotčených subjektů na tomto trhu.

Z dílčích kapitol této zprávy vyplynulo, že povědomí nižších článků potravinového řetězce a jejich snaha o adaptaci na nové legislativní podmínky je poměrně nízká. Žel stále přetrvává nedůvěra některých stakeholderů a jejich sdružení k Úřadu, což způsobuje četné problémy. V každé z kapitol shora proto zaznívá výzva k větší otevřenosti a spolupráci s Úřadem.

Pro Úřad je v současné době zásadní, aby mohl svou odbornou konzultační činností spolupracovat s orgány státní správy pověřenými transpozicí Směrnice do právního řádu České republiky, a tím přispět k řádnému a smysluplnému provedení implementace.

Další prioritou je provádění osvěty subjektů, jejichž právní vztahy jsou a nově budou podléhat regulaci zákona o významné tržní síle po implementaci Směrnice. Oproti stávajícímu znění bude zákon po implementaci Směrnice regulovat řádově stovky subjektů aktivních v dodavatelsko-odběratelském řetězci v zemědělském a potravinovém sektoru. Bude proto nutné zajistit, aby všechny subjekty, na jejichž práva a povinnosti bude zákon nově dopadat, měly reálnou možnost zjistit, jak mají postupovat při sjednávání a uplatňování smluvních vztahů v souladu se zákonem. Úřad bude provádět konzultační činnost a školení vztahující se k jeho agendě. Těchto školení se budou moci účastnit jak subjekty, jejichž činnost podléhá regulaci zákona, tak různé zájmové a profesní organizace, které tyto subjekty zastřešují.